

KOMENTÁŘ

k Poslednímu proslovu a Pohádce

Rudolf Steiner se ve svém Posledním proslovu obrátil na příslušníky různých karmických proudů, které se mají sjednotit na půdě Antroposofické společnosti, jako proud lásky vyjádřený pastýři (prostá srdce) s proudem moudrosti vyjádřený mágy (moudré hlavy králů), ve jménu posledního verše meditace Základního kamene:

Zahřej naše srdce

Osvět' naše hlavy,

*necht' dobré je, co zakládáme ze srdcí,
co z našich hlav chceme cílevědomě
vést.*

Ve vyjmenování inkarnací duchovní individuality jako fyzického vtělení Eliáše, Jana, Raffaela a Novalise můžeme objevit pozoruhodnou věc. Vidíme nikoliv jen tuto jednu duchovní individualitu, ale především všechny konkrétní podoby osob, do kterých se vtělila. Není tedy důležité pouze to, že Rudolf Steiner vyjmenoval tyto jednotlivé inkarnace, ale především to, abychom pochopili, co je cílem těchto jednotlivých osobností. Spojovat se stále více s vývojem Země pro její zduchovnění. Ve vyjádření jednotlivých inkarnací, které je spojováním duchovním a kosmicky významným pro evoluci Země, nesmíme tedy vidět

obyčejné sjednocení či pouhé rozpuštění individualit v nějaké nirváně, ani plesání nad všeobjímající láskou.

Ve slovech Rudolfa Steinera v Posledním proslovu ***najdete všechny ty, s kterými máte připravovat Dílo...*** vidíme poukaz na přípravu jakéhosi alchymistického děje, jehož uskutečnění je pro lidstvo nezbytné, nemá-li zahynout. Jde o přípravu k uskutečnění chymické svatby Christiana Rosenkreutze v podmínkách 5. poatlantské kulturní epochy,⁴ v které dnes žijeme. Víme však, že v každém alchymickém procesu jsou vždy přítomné dvě polarity, mužská a ženská, Král a Královna, Otec a Matka a podobně.

A ať již vycházíme z Goethova Fausta či Wagnerova Parsifala, Danteho Božské komedie nebo třeba z Bethoviny, vidíme, že jde o usilování mužské, které má dát muži, který je více zapředen do hmoty a tím má nesnadnější, a proto úpornější přístup k duchovnu, jiskru ducha a svobody. To je nejdůležitějším cílem vývoje Západu, jak zdůrazňuje Rudolf Steiner ve své Filosofii svobody. Tento mužský charakter, kterým se vyznačuje současná 5. kulturní epocha a jehož úkolem bylo vyvinout v člověku sebevědomí Já, má svůj výraz v kříži, určeném čtyřmi koncovými body rozepnutými do vzájemně se protírajících směrů symbolizujících usilování o sjednocení a spasení, tj. o vytvoření plného celku, jehož symbolem je kruh.

Rudolf Steiner v závěru svého Posledního proslovu používá tajemnou mluvu čísel; ***àude-li v nejbližší době michaelská myšlenka žít alespoň ve čtyřikrát dvanácti lidech...***

Kvaternita (čtvernost) je jako sudé číslo ženského cha-

rakteru a je symbolem Země a Já. Je možno ji symbolicky chápat jako čtyři hrany stolu při Leonardově Večeři Páně nebo čtyřikrát tři skupiny apoštolů na tomto obraze, čtyři alchymistické elementy tohoto světa, čtyři formy vnitřního života člověka apod. Již jednou se obrátil Rudolf Steiner ve znamení čtvernosti na čtyři strany světa, a to když 20. září 1913 při kladení Základního kamene prvního Goetheana oslovil elementární duchy těchto čtyř světových stran, aby se zúčastnili započatého díla.

V čísle 4 x 1 2 můžeme vidět jakýsi pozemský vzorec posvátného čísla „pradšapatů“⁵, neboť vezmeme-li v úvahu planetární vývoj Země, který současně představuje vývoj lidského vědomí (Saturn, Slunce, Měsíc, Země, Jupiter, Venuše, Vulkán), tak zjistíme, že mimo těchto sedm stupňů vývoje existuje dalších pět vyšších, zatím pro lidské poznání skrytých stupňů. Jako zvládnutí a probuzení všech sedmi čakr ve fyzickém těle znamená plné napojení na Zemi, tak číslo dvanáct znamená plné napojení na kosmos skrze dalších pět čakr, které jsou mimo fyzické tělo člověka.

Uvědomíme-li si, že čtverec je nedokonalým tvarem, neboť jeho čtyři strany se navzájem odpuzují a odporují si, představuje pátá podstata vyvíjející se ve znamení sjednocení této čtveřice sjednocení do dokonalého tvaru, který je

vlastně Duchem svátým. Postup od čísla čtyři, projevujícího se ve svých třech projevech posléze k dvěma představitelům posvátné svatby (sjednocení protikladů Slunce (Sol) a Měsíce (Luna), královských párů bratra a sestry nebo matky a syna) ke konečnému číslu jedna, je jako Mariin axiom vůdčím motivem alchymie, vývoje a proměny člověka.

Číslo čtyři (čtverec) označuje stav současného vědomí (vědomí předmětné) a vývoj spěje nejen ke sjednocení protikladů, ale k proměně duše, kdy uvědoměním si zatím nevědomých duchovních obsahů, stojících před procesem proměny mimo naše vědomí, dojde k rozšíření našeho vědomí, což je znázorněno zaobleností kruhu (viz poukaz Rudolfa Steinera na pýthagorejský okultní znak jako předmět meditace).⁶ A tak již v samotném čísle čtyři je ukryto znamení změny, neboť právě čtvrtá čakra, která je spojena se srdcem, nás spojuje s veškerým životem.

„Obyčejné vědomí je tedy uzavřeno do prostoru a nemůže jaksí z něho ven. A jen duchovní badatel může vstoupit do prostoru, který je tím, co můžeme nazvat čtvrtou dimenzí, kterou ve fyzickém světě nikdy nenalzáme.“⁷

Zatím však v naší současné kultuře převládá totalita rozumu se všemi svými strašnými následky tohoto velkého přemýšlení, neboť vše, co souvisí s postupným hlubokým vnikáním do materialismu, tj. projevy vědy, umění i náboženství, je poznamenáno mužským charakterem 5. kulturní epochy se všemi účinky z toho vyplývajícími, tj. zejména proces konfliktů, ničení, rozpadu, agrese a destrukce.

„Síla myšlení, kterou člověk musí získat, aby mohl mít svůj světový názor přiměřený dnešní době, způsobuje pokračování myšlení do éterického těla. A takové myšlení prostoupené éterickým tělem působí ničivě...V moderním člověku západu je ničivé ohniště. Takové ohniště v nás musí být, neboť jen v něčem takovém se může upevnit Já člověka. Je to ohniště k upevnění, k utvrzení Já. Jakmile se však toto utvrzování Já, tato egoita přenáší navenek do sociálního života, vzniká v lidském působení a v sociálním životě zlo.

Lidstvo však stojí před změnou! Znamení doby stojí hrozivě. Tím jsme se také současně dotkli toho, co musí dnes a v nejbližší budoucnosti vstoupit do vědomí lidí. Neboť kdyby tu zůstalo nadále to, co se vyvinulo od poloviny 15. století jako pouhý intelektualismus a rozum, upadlo by lidstvo do naprosté záhuby.“⁸

Tím se v procesu proměny lidské duše, v alchymickém procesu, v procesu velkého díla dostáváme k druhé polaritě, která je vývojově budoucností Země i lidské duše, a tou je 6. poatlantská kulturní epocha jako první předznamenání budoucího vtělení Země jako Jupitera. Tato 6. kulturní epocha bude mít charakter ženský.

Symbolem tohoto ženského usilování je dvojnost (dvojitý plamen), tj. přijímající aspekt jako Panna Marie přijímající archandělské zvěstování o narození Ježíše Krista, zvěstování, které současně přijala jako svobodný vědomý akt vůle, neboť řekla své „ano“ svobodně a z hluboké lásky, aniž předtím uvrhla toto zvěstování do „ohniště ničení“, aniž je podrobila mužskému, rozumovému zkoumání a přemýšlení. Marie nežádala znamení (důkazy) jako skept-

)

tický Zachariáš, který navzdory svému vidění a andělským slovům, že jeho žena Alžběta bude mít syna, pochybuje a žádá znamení. Také pro svoji nedůvěřivost oněmí. Srovnání těchto dvou zvěstování prozrazuje mnoho.

V mužské trojnosti se setkáváme především s aktivním činitelem nevědomí, tj. s akcemi jako s pudy, popudy, vášněmi a žádostmi jako rozhodujícími nositeli aktivních sil, dále pak s vědomím s jeho myšlením, přemýšlením a s ním spojenými střety, sváry, ničením a agresí. Nalézáme zde ovšem také systém afektů a „neschopnost nereagovat, neschopnost klást těmto pudům odpor“.⁹ Pak vidíme jako výsledek procesu chtění, volní čin, při kterém ovšem v úplně bdělém stavu vědomí probíhá jen jedna duševní činnost, a tou je myšlení a rozum.

Dvojnost symbolizující ženský princip spočívá především na reakci, se kterou je pozoruhodným způsobem spojena radost, ke které se vrací Kristus Ježíš v mnoha obměnách a podobenstvích, zejména „aby radost má byla ve vás a radost vaše byla plná“.¹⁰ Vždyť Marie spolu s archandělským pozdravem „raduj se, plná milosti!“ obdržela nové jméno, zvláštní titul „chaire kecharitómené“ (v řeckém textu), v Novém zákoně zcela ojedinělý, který poukazuje na budoucí vývoj lidstva předznamenany v 6. kulturní epoše v mystériích Sofie.

Na obraze Leonarda da Vinci Večeře Páně má Kristus na sobě červené roucho s modrým přehozem a symbolizuje tím androgynní vyrovnaný stav božské vznešenosti. Jeho aktivní ruka s mužsky červeným rouchem (element ohně) žehná, pasivní levá ruka s žensky modrým (element vody) přijímá v oddané pokoře.

Tam, kde Goethe ve svém „k věčnému ženství spějeme výš“ v 2. díle Fausta končí, tam začíná Novalis uvědoměním si ženského principu „kosmické alchymie“, tj. zejména mystérií Sofie, jejíž fyzickou představitelkou pro něj byla Sofie voň Kiihn. A jako se událost mystéria Golgoty uskutečnila nejdříve v nadsmyslových duchovních světech, tak jako ostatně všechny pro pozemský svět významné události, které se na Zemi uskutečnily a uskuteční, tak také mystérium Sofie probíhá nyní v těchto duchovních sférách.

A z těchto duchovních sfér se v lidském vědomí „vlastně vždy jistým způsobem zrcadlilo, připravovalo to, o čem mluvíme jako o duchovní vědě a co musí nutně přijít do naší kultury na Zemi. V mnohé duši básníka se alespoň nevědomě zrcadlilo to, co se má k plnému vědomí člověka dostat duchovní vědou. Snad taková duše o tom již i něco věděla, ale doba nebyla ještě zralá k tomu, aby se někdo odvážil toto vědění vyjádřit jiným způsobem než skromnou formou básně.“

Tato slova přednesl Rudolf Steiner,¹¹ nikoliv snad o Novalisovi, ale o tom Hermanu Grimmovi, který se čtyřikrát pokusil napsat Raffaelův životopis. Mohla by však právě tak dobře platit pro Novalise.

Sofie (moudrost) nám sama o sobě sděluje:

***Hospodin měl mne při počátku cesty své,
před skutky svými, přede všemi časy.
Před věky ustanovena jsem, před počátkem,
dříve než byla Země.¹²***

Poukaz na mystéria Sofie v souvislosti s budoucí 6. kulturní epochou, která bude mít ženský charakter, musíme

vidět již v setkání Krista Ježíše se Samaritánkou u Já-
kobovy studny (okolo šesté hodiny), neboť jí Kristus Ježíš
jako první z lidí zjevuje své poslání. Budoucí mystéria So-
fie (Panny) byla dána samotným Kristem Ježíšem, kdy pod
golgotským křížem stojící Marii Lukášova evangelia a Jana
Miláčka (minulá inkarnace Novalise) oslovuje slovy:

Ženo, to je tvůj syn!
*Hle, to je tvá matka!*¹⁵

Ježíš Kristus dává své matce titul „žena“ tak jako v Káni
a tuto ženu svěřuje do ochrany svému milovanému „učed-
níkovi, který ji vzal k sobě“. Zároveň spojil svoji matku a
Jana v novou duchovní jednotu. Tím je před nadcházející
epochu učiněn poukaz na to, že žena je svěřena do
ochrany muži do té doby, než se může na Zemi plně usku-
tečnit Sofiino mystérium. A tak v hodině, kdy se má naplnit
vykoupení a Písmo, jsou pod křížem dvě skupiny. Vojáci,
kteří si mezi sebou rozdělují Kristův oděv jako vyjádření
mužského principu 5. poatlantské kulturní epochy (spor,
losování a rozdělování) a skupina žen, Marie a Jan, která
je vyjádřením ženského principu 6. poatlantské kulturní
epochy (zbožná oddanost a jednota). K této skupině
Kristus skloní hlavu a „předá Ducha“¹⁴.

V Posledním proslovu je však poukaz na přípravu na
„michaelskou slavnostní dobu“ učiněn také v souvislosti s
tím, aby lidé dbali na vyrovnání se s démonickými, dra-
kovitými vlivy, neboť pravda stojí vždy pod ochranou dra-
ka, jak se můžeme dočíst v mnoha legendách, pohádkách
i alchymických textech (drak uchvacuje princeznu, tj. duši
a vězní ji ve své sluji, tj. ve vědomí), neboť bez zvládnutí

této nižší drakovité přirozenosti nelze k mystériím Sofie proniknout ani nevědomě.

Sofie von Kiihn byla pro Novalise láskou a zároveň brnou do duchovního světa ve smyslu Kristových slov „Já jsem dveře“, kterými duše musí projít, aby mohla vstoupit do vyššího stavu vědomí. Sofie představuje věčný praobraz ženského principu jako budoucnosti lidského vývoje snesený ze světa praobrazů, „ze kterého vycházejí síly, které u člověka vytvářejí orgány k vyššímu imaginativnímu vědomí“¹⁵, a je Novalisem oděná do výrazu „nejčistší poetičnosti“¹⁶, do „nebeského básnického třpytu“ podle slov Rudolfa Steinera v Posledním proslovu. Představuje to, co předtím jako Jan snesl ze světa praobrazů v podobě ženy Sluncem oděné, která nese na hlavě věnec dvanácti hvězd a u jejíž nohou spočívá srpek měsíce.¹⁷ Tato žena je ženský princip vývoje, kterému je navzdory tvrdému boji v tomto světě slíbena budoucnost a sláva. „Číslo 12 můžeme chápat jako dvanáct různých obrazů svého Já, kterými člověk musí projít.“¹⁸

Znamení počátku této budoucnosti lze spatřovat i v tom, že římskokatolická církev od 8. 12. 1854 vyznává dogma o Mariině neposkrvněném početí, kterým je Marie uchráněna a vyňata z jakékoliv poskrvny prvotního hříchu a od 1. listopadu 1950 vyznává dogma assumptio o Mariině tělesném nanebevzetí, ve kterém je Marie nazývána ustavičnou Pannou.

Tak praobraz věčného panenského ženství, ono spojení dítěte a ženy, které bylo vždy zváno Isidou-Sofií (křesťanským Duchem svátým) a kterým je Marie Lukášova evan-

gelia, bude prostřednictvím „spirituální ekonomie“¹⁹ skrze otisky éterického a astrálního těla této Marie působit v lidstvu od 6. kulturní epochy. V současné době to není možné, neboť éterické tělo nemá ještě ty vnitřní síly, které bude mít v 6. kulturní epoše a které lidem umožní uchovat si božský otisk nadsmyslových schrán Marie Lukášova evangelia. Dnes by muselo nastat to, co u Sofie von Kiihn, která v 15 letech umírá po dvou letech těžké choroby. Současná doba je podle slov Rudolfa Steinera v Posledním proslovu přípravou na tuto dobu. Nejvyšším praobrazem toho, jak bude možné vědomé uchopení sil božského éterického těla, je Marie Matoušova evangelia. Rudolf Steiner líčí, jak v okamžiku, kdy se bytost Kristova při křtu na Jordáně spojila s Ježíšem, spojila se také její vlastní bytost s éterickou podstatou Marie Lukášova evangelia:

„V téměř okamžiku, kdy se Kristův duch pohroužil do těla Ježíše Krista a kdy došlo k oné proměně, kterou jsme popsali, tu zasáhl její účinek i matku Ježíše z Nazareta. **A tento** účinek pozůstává v tom, že v okamžiku Janova **křtu získala** opět svoji panenskost.“²⁰

Šalamounská Marie (Marie Matoušova evangelia) se tak stala **nositelkou** Sofiina principu na Zemi. Marie (Sofie) je tedy **praobrazem sil** panenskosti na Zemi, které jsou zřídlem nových **duševních** schopností lidstva, „neboť duchovní věda ví, že intelektu, rozumu budoucnost nepatří. Na příštích cestách lidstva se vyvinou jiné schopnosti, jako např. myšlení srdce. V dnešní době člověk prochází logikou rozumu a v budoucnu bude mít opět logiku srdce jako plod rozumu. Logika myšlení může vést lidi kego-

ismu, logika srdce však egoismus přemáhá a činí lidi účastnými na celém lidstvu,²¹

V motivu modré květiny, jako jakési prarostliny, věčného praobrazu, o kterém mluvil Goethe, Novalis spatřoval substanci proměny duše (proměny astrálního těla), tak jako např. při meditaci kříže s růžemi je to růže, která jej vedla k „poznání srdcem, od logiky rozumu k logice srdce“²², což je vyjádřeno symbolem lilie.

Hledání či jakési představení mystérijní květiny je vlastně vždy výrazem toho, že zde je cit a tzv. „poznání prožitkem“ prostředkem pro vystižení a poznání reality a pravdy jiným způsobem než rozumem. Vzpomeňme proslulé „květinové kázání“ Buddhovo, kdy Buddha jednoho dne tiše vztáhl ruku s květinou před zástupem svých žáků, kdy v Eleuzinských mystériích byl zúčastněným tiše ukázán posečený klas, nebo „zlatou květinu“ symbolizující v taoismu světlo člověka, který dosáhl svého vyššího Já (tzv. diamantové tělo). Např. mýtická Hainuwele (ratolest kokosové palmy) je tancem mužů (mužským principem vývoje) spirálovitě vtažena do země a usmrcena jako živá rostlina. Je pozoruhodné, jak k nám dodnes pronikají tyto dozvuky pradávných kultů většinou potlačeného ženského charakteru, neboť i my jsme hroznem vína (po způsobu obyvatel germánských provincií římské říše) nahradili rostlinu, která se během kultických dějů roztloukala v hmoždíři.

Rudolf Steiner zdůrazňuje, že „člověk nepotřebuje rostliny pouze jako potravu pro hmotné tělo, ale také pro své nitro, aby skrze ni mohl mít v sobě ty pocity a city, které jsou pro jeho duševní život nezbytné“²³, a není to z důvodu pouhého sentimentálního prožívání, ale jako přípra-

va na nové poznání pro budoucí vývoj. V rostlině je skrytá latentní síla, kterou člověk 5. kulturní epochy ještě nedokáže používat. „Teď vlastně člověk dovede používat pouze síly minerální přírody. V budoucnu však člověk přinutí tuto sílu do svých služeb právě tak jako sílu kamenného uhlí. To je Vril.“²⁴

Toto nové poznání citem, kdy nedochází k žádné agresi vyplývající z myšlení vázaného na mozek, je přímým vzhledem a rodí se ze soucitu a lásky, neboť vyšší „kosmická inteligence“ a „svět praobrazů“, ze kterého k nám proudí mravní síly a idee, je stavem kosmického vědomí, kde lidský rozum a lidské myšlení nemá žádné místo. Odlesk tohoto světa vidíme např. na dvojici zamilovaných, o kterých říkáme, že jsou nerozumní, neboť láska vylučuje rozum a rozum vylučuje lásku. Jsou to dvě odlišné dimenze vnímání.

První oslovení lásky není „já a ty“, ale vyslovujeme „jsme svoji“. Láska nerozdvojuje na „já a ty“, protože jen srdcem je možné volat, cítit a myslet ke všem bytostem. „Láska je nejen to, co udržuje lidi pospolu vlivem odpovídajících svazků, nýbrž to, co bytostně potřebuje každý člověk. Člověk, který nedovede vyvíjet sílu lásky, zpustne a seschne, neboť síla lásky je životní silou, která rozdmýchává a udržuje bdělé a živé to, co spočívá v naší bytosti ještě hlouběji než astrální tělo. Seschnutí sil lásky je totéž jako seschnutí sil éterického těla, neboť éterické tělo je zároveň životním tělem.“²⁵

Novalis ve svých známých Fragmentech uvádí: ***Máme povinnost se proměnit do Ty, do druhého Já.***

Ptáme-li se např. v našem současném předmětném vědomí, zda také láska může mít předmět lásky, nemůžeme hned odpovědět na tuto otázku, ale až na další a ta zní: Kdo se takto ptá? Myšlení nebo láska? Vždyť lásku přece nelze poznávat myšlením.

Rudolf Steiner upozorňuje na to, že v nejbližší době se stanou tyto postoje citu a lásky významnými právě v oblasti výchovy, neboť „způsob vyučování a výchovy je v současné době vybudován jen z tohoto docela rozumného proudu; tj. všechno dělat jen tak, aby to dítě hned pochopilo, aby dítě neprožívalo nic hlubšího, než co může chápat“²⁶. „Mohlo by se stát, že při některém hudebním nebo malířském díle zůstaneme úplně lhostejní, prostě proto, že jsme svůj cit nevychovali tak, abychom uměli takové jemnosti vnímat.“²⁷

Novalis prožil mystickou svatbu růže a lilie, tj. spojení sil astrálního těla se silami lilie, která je v duchovním světě éterickým praobrazem Marie Lukášova evangelia, prožil podobné zjevení jako Pavel u Damašku. Rudolf Steiner je označil jako „zasvěcení dané mu milostí, které pocítil 13.5. 1797 u hrobu Sofie von Kiihn.“²⁸ V tomto okamžiku se v mocné sféře noci, ve sféře kosmické Sofie, jehož představitelkou je Marie Lukášova evangelia, otevřelo jeho vědomí Já. Mystické setkání tohoto procitlého vyššího Já a božského vědomí ve sféře kosmické Sofie popsal Novalis na konci „Hymnu noci“ a také v „Duchovní písni“. Tento děj, který prožil Novalis jako předznamenání spojení lidského Já, které jednou bude duchovním Já (maňasem), s vyšším sjednocujícím Já, je „duchovní svatbou“, k níž má

dojít v 6. kulturní epoše a jejíž zvěstováním byla svatba v Káni Galilejské.

Na prorockém významu svatby, používaném v alchymické i rosinkruciánské terminologii pro spojení mezi lidstvem a Duchem, lze tedy již v prvním zázraku v Káni Galilejské spatřit, jak se do šesti džbánů jako do 6. kulturní epochy promítá proces proměny lidské duše. Dochází k rozšíření myšlením a rozumem zúženého vědomí s egem jako jeho centrem (ne Já, ale Kristus ve mně, nikoliv Já svým rozumem, svým egem a svým tzv. myšlením, kdy myslím, cítím a chci tak, že si ego přisvojuje duševní funkce, ale Kristus žije ve mně, jsem myšlen, cítěn, chtěn). Takto získané obsahy se postupně stávají vědomými a dochází tak k proměně osobnosti (proměna šalamounské Marie při Křtu Ježíše Krista v Jordáně).

V Novalisově básnickém díle zřetelně vidíme, jak se Novalis upíná k Sofii a po jejím úmrtí k samotné smrti v tušení, že skutečným živoucím světem je svět duchovní, nadmyslový, jehož zrcadlící se děje mu bylo dovoleno spatřit skrze dvanáctiletou fyzickou Sofii von Kiihn. Jak je to možné?

Pochopíme to prostřednictvím slov Rudolfa Steinera.

„Určitým, zejména karmickým souvislostem, lze porozumět jenom tím, víme-li, jak fyzická nemoc jednoho člověka souvisí s jiným jevem u druhého člověka.“ V této souvislosti Rudolf Steiner zdůrazňuje, že „nikoliv nadarmo nám do popředí vystupuje tajemství čísel. K Ježíši přichází žena, která je dvanáct let nemocná a je jím uzdravena. A teprve potom mohl Ježíš vstoupit do domu Jairova, teprve nyní mohlo být uzdraveno dvanáctileté děvčátko.“²⁹

Tato mluva čísel ve spojení s číslem dvanáct se např. objevuje v motivech hlavic a sloupů Goetheana i v tom, že listina vložená do základního kamene prvního Goetheana obsahuje poukaz na přítomnost mocností všech dvanácti oblastí zverokruhu.

Zjišťujeme tedy, že Novalis dostal do svého vědomí určité obsahy Sofiina nevědomí a podle kosmického zákona o vyrovnání energie a sil si nové rozšíření vědomí* ke kterému u Novalise došlo, vyžádalo tomu odpovídající sílu z nevědomí Sofie. To odpovídá určité slabosti jejího vědomí, slabosti nástrojů vědomí, tj. zejména myšlení a funkce Já. Zvětšený obsah Sofiina nevědomí (duchovní nadsmyslové obsahy) jako panenská část však mohl vědomě působit nikoliv skrze dívku nebo ženu, ale skrze muže, Novalise, neboť 5. poatlantská kulturní epocha má charakter mužský. Úbytek ve formě energetické ztráty odňaté z astrálního těla líčí Rudolf Steiner také v souvislosti s Boticelliho Venuší,³⁰ kdy mluví o stravujícím astrálním těle, jehož pravdivým výrazem je tento obraz Venuše. Odnětí obsahů z nevědomí se musí nějak projevit, neboť obě části astrálního těla, vědomí i nevědomí, mohou být v rovnováze jen u zasvěcence. U Sofie von Kühn, která ani jako dvanáctiletá dívka, když se s ní Novalis seznámil, nebyla intelektuálně na výši a její Já bylo jen velmi málo vtěleno v její fyzické organizaci (zajisté je na místě podobnost s dvanáctiletým Ježíškem Lukášova evangelia), došlo po setkání s Novalisem k dalšímu úbytku psychických sil. To se projevilo fyzickou chorobou a Sofie v patnácti letech následkem stravujícího se astrálního těla umírá. Novalis a Sofie tedy jsou jakýmsi pozemsko-

kosmickými blíženci, milenci, snoubenci. Další významné souvislosti jejich vzájemného vztahu a přechodu duchovních obsahů ze Sofiina nevědomí do Novalisova vědomí jsou skryty v tajemství mystické svatby. Tuto svatbu, spojení ženicha a nevěsty, nalézáme při zázraku v Káni Galilejské, kdy Ježíš praví k matce:

Něco je mezi tebou a mnou, ženo. (Oh, ženo, toto přechází ode mne k tobě).

Kristus tak již na Svatbě v Káni vytyčuje novou etapu vývoje lidstva, nejmenuje Marii matkou (aramejsky „im-má“), ale slavnostním titulem „žena“ (aramejsky „ittá“), neboť Svatba v Káni je velkým praobrazem budoucího vývoje lidstva, je počátečním znamením, které do sebe symbolicky pojímá smysl všech ostatních znamení. Je předznamenáním toho, že tato „žena“ (ve skupině ostatních žen, o kterých se zmiňují evangelia) uslyší v posledních Kristových slovech pronesených z kříže poslední tajemství Kristova poslání zde na Zemi.

„Ve Svatbě v Káni Galilejské je uchováno velké tajemství jako velký evoluční princip. Existují absolutní pravdy, ale tyto nemohou být lidstvu v každé době jen tak beze všeho sdělovány.“³¹

Rudolf Steiner mluví nejen o magickém působení vyvolaném krevním společenstvím, ale i o tom, že na druhé straně, na straně přítomných svatebčanů je nutné mít schopnosti něco takového pociťovat. A jako tehdy musel „být vytvořen přechod mezi pokrevní magickou silou Ježíšovou a schopností magického vnímání pokrevně sblížených svatebčanů“³², tak nyní v 5. kulturní epoše musí být také vytvářen takový přechod, aby lidská duševní

síla byla schopná přijímat magickou sílu, která není vázána na síly pokrevní, ale na síly duchovní. Rudolf Steiner proto ve svém Posledním proslovu mluví o tom, že to bude možné teprve tehdy, až mohutnost michaelské myšlenky přejde do určitého počtu duší, které potom vytvoří toto správné lidské východisko.

Lidé se mohou vyvíjet k velkému společenství bratrské lásky nejprve postupně z malých společenství, a základem pro toto spojení substance moudrosti a kosmické lásky, které je duchovním Já, a které se v podmínkách Země vytvoří, až bude společenství lásky obepínat celé lidstvo, jsou ony ušlechtilé duše čtyřikrát dvanáct.

„Jako konvalinka nemůže kvést v říjnu namísto v květnu, protože v říjnu nejsou pro ni vhodné podmínky, tak ani magické síly se v dnešní době nemohou vyvíjet starým způsobem, protože dnes pro to nejsou vhodné podmínky. Dnes se magické síly musejí vyvíjet jinak!

...musíme si být vědomi, že Kristus Ježíš musel mluvit ke schopnostem, které nijak nesouvisí s pozemským zárodkem, nýbrž k těm, které se spojují se zárodkem přicházejícím z božských světů.“³³

„Kristus má co činit se ženou zcela novým způsobem. Má co činit s tou ženou, která se stala panenskou prostřednictvím Janova křtu, která má v sobě zase svěže rašící síly panenskosti.“³⁴

Tato slova se vztahují na budoucí mystéria Sofie a Rudolf Steiner užívá označení „žena“ v podobném smyslu jako Kristus v Káni a na golgotském kříži, kdy své matce dává zvláštní titul „žena“. Nelze jej proto chápat tělesně

nebo fyzicky, vždyť i muž je ve svém éterickém těle ženou a ve své příští inkarnaci bude fyzickou ženou, tak jako žena bude ve fyzickém těle mužem. Nyní je žena mužem ve svém éterickém těle.

Nesmírný význam uchování této panenskosti pro budoucí vývoj lidstva je vyjádřen i sdělením Rudolfa Steiner³⁵ o „sesterské duši Adamově“, která jako praobraz ženského principu zůstává v duchovním světě ve své čistotě, nenarušené pádem do hříchu. Není to tedy bratrský (mužský) princip, který známe např. ze Starého zákona jako vyjádření protikladů mezi dvěma bratry (Kain a Ábel, Jakub a Ezau apod.). Souvisí s tím i sdělení Rudolfa Steinera, že chlapec Ježíš z Lukášova evangelia, do kterého se později tato duše inkarnovala, mluvil zvláštní řečí, které rozuměla jen jeho matka.

„Víme, že člověk je dvojitá bytost. Ale to, co dosud vyvíjel jako vědomí, je úplně proniknuto tím dřívějším, silami luciferskými. Jen to, co v člověku vládne nevědomě, co je takřka posledním zbytkem z vývoje Saturnu, Slunce a Měsíce, to proudí dnes do člověka jako jeho panenská část. Ale nemůže se to spojit s člověkem bez toho, co člověk v sobě může vyvinout s pomocí Kristova principu.

Člověk je ve své dnešní podobě složen

Á

~~~~~

z **dětské části** a z části **dospělé**. Dospělá část je proniknuta luciferskými silami. Kristova síla se musí spojit s nejlepšími silami dětské přirozenosti v člověku. Nesmí se zapřádat se schopnostmi, které člověk porušil, s tím, co pochází z podstaty pouhého intelektu, ale musí navazovat na to, co zůstalo dětským v lidské přirozenosti ze starých dob. To je to nejlepší. To se musí opět obrodit a odtud vycházejíc, oplodnit to druhé.“³⁶

Napojení na tuto dětskou část v člověku je v Novém Zákone vysloveno slovy: „Nestanete-li se dětmi, nemůžete vstoupit do nebeských říší.“ Rudolf Steiner uvádí, že „poznávat síly působící v člověku v dětském věku (do jeho tří let) znamená poznávat Krista v člověku... a za významné slovo musí platit, že jáská bytost Kristova se vyjadřuje takto: **Já jsem cesta, pravda a život**“³⁷

Snad proto nechává Goethe svého Fausta v 2. díle podstoupit proměnu v dítě, v chlapce podle staré alchymistické autority, která se nazývá Maria-nus. Všimněme si, že je nám sdělováno, že teprve z věku dospělosti se máme stát dětmi, nikoliv že máme zůstat dětmi (zůstat nevědomými a nerozumnými).

Mystéria Sofie jsou tedy skryta v Mariině panenství, v kterém můžeme vidět trojí znamení, z nichž každé je tajemstvím:

Á

Á

~~AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA~~ JÁ

- znamení zasvěcení (naplnění milostí)
- znamení chudoby (vyprázdnění vědomí od myšlení a rozumu vázaného na mozek, jeho výlučnost a nezávislost na muži, mužském principu)
- znamení nového království, nového vědomí, které přichází změnit náš dosavadní svět.

Jako taková souvisí s tzv. Palladiem, protože Palladium znamená panenskost. Palladium, které představuje jednak zpodobnění Pallas Athény, jednak nejstarší jasnovidnou moudrost světa, kterou Rudolf Steiner nazývá **dřívější logikou srdce**, se objevuje v mýtech, které jsou vlastně, vyjádřeno současnými slovy, jakýmsi počítačem plným informací, s kterým neumíme pořádně zacházet. Palladium se poprvé objevilo v Tróji, poté přešlo do Říma a ztrácí se v Konstantinopoli, kde se roku 869 konal církevní koncil, na kterém byl duch odstraněn z lidského poznání, a potom se 5. kulturní epocha ponořuje do materialistické tmy. V budoucnu se očekává přechod Palladia z Konstantinopole do slovanské Evropy. Tehdy Palladium opět sestoupí na Zem ve změněné podobě a lidstvu se znovu otevře přístup k jasnovidné moudrosti, osvojí si místo intelektu a rozumu logiku

Á

Á

ÁÁÁÁÁÁÁÁÁÁÁÁÁÁÁÁÁÁÁÁ

srdce jako nový způsob poznání.

Bude to začátek duchovního Já, kterým je **vysoce vyvinuté mañas... moudrost Sofie**, předznamenáný dvěma významnými skutečnostmi, ke kterým došlo při Ježíšově křtu v Jordáně. Je zde poukázáno jednak na mystérium Golgoty, jednak na mystérium Sofie a na to, že šalamounská Marie předjímá procitnutí duchovního Já, které se tehdy uskutečnilo, předjímá procitnutí tohoto duchovního Já v celém lidstvu během 6. kulturní epochy. Toto procitnutí Já může nastat jen tím, že na ně působí ještě vyšší princip buddhi, a to znamená, že v 6. kulturní epoše nebudou působit jen síly moudrosti (Sofie), ale také síly kosmické lásky.

Tímto východiskem, kterým je nutno navázat na ono panenské v člověku, nezkalené lučiferským zásahem, tímto výchozím bodem pro lidstvo je síla individuality, projevující se zejména v posledních dvou inkarnacích, v inkarnaci Raffaelově a Novalisově. Jeho dílo je nazváno

magickým idealismem, neboť probouzí v lidech ony nové magické síly.

Rudolf Steiner zdůrazňuje, že pro člověka 20. století nadchází doba, kdy právě do své vůle uplatňuje nadsmyslové podněty, kterým samozřejmě nemůže ihned svým obyčejným rozumem

Á

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXÁ

si, že tímto pisatelem je tatáž individualita (Lazar-Jan), která nás ve své Pohádce připravuje na budoucí mystéria Sofie.

Také Goethova Pohádka o zeleném hadu a krásné lilii by mohla být přípravou na to, aby si lidé osvojili jiný způsob používání duševních sil, než vycházet z pouhého rozumu, který se sice musí vyvinout, ale nelze u něj setrvat. V závěru Goethovy Pohádky říká jinoch, jemuž oživily rysy jeho tváře poté, co mu zlatý král vtiskl na hlavu dubový věnec (z dubových ratolestí): „Vznešená a jistá je říše našich otců, ale zapomněl jsi na čtvrtou sílu, která ještě dříve, všeobecněji a bezpečněji vládla světu, na sílu lásky.“ A dále Goethe ústy starce s lampou praví, že „láska nevládne, ale tvoří, a to je víc!“ Rudolf Steiner v této souvislosti připomíná, že Goethe ani Schiller nemohli ve své době dospět dále.

Zdůrazňuje, že stav rozumu a intelektu je jen mezistavem, jehož pomocí nelze nic poznávat. „Je to velký klam, jemuž se člověk může oddat, že tu je intelekt a rozum k poznávání. Poznávat budou lidé teprve tehdy, až se budou zabývat tím, co je základem duchovně-vědeckého bádání, co je zprostředkováno alespoň imaginací. A tento mezistav nemá význam ani pro lidi, ani pro to, co člověk vytváří, nýbrž jen pro člověka samotného, neboť lidé intelekt a rozum vytvořili, aby

Á

Á

Á

jen to, co mu může dát Země, ale nic více. Neměl se vyvíjet k vývoji Jupitera, Venuše a Vulkánu.

„To bylo úmyslem bytosti, která se tu chtěla r. 666 zjevit a postarat se o to, aby byl od člověka odříznut budoucí vývoj Země, aby uplynutím saturnského, slunečního, měsíčního a zemského vývoje byl jeho vývoj uzavřen, aby člověk nenastoupil další cestu, kterou s ním chtějí jít bytosti vyšších hierarchií, aby se nestal z bytosti pozemské bytostí kosmickou. Připomeňme si pisatele Apokalypsy, který se vyjadřuje s jistým temperamentem na tom místě, kde mluví o vystoupení zvířete a přibližně říká: **Číslo tohoto zvířete je 666 a je to číslo člověka.** Lépe řečeno, je to číslo člověka, který se chce vzpírat proti tomu, aby jednou řekl: **Ne já, ale Kristus ve mně!**“³⁹ Připomeňme si, že tímto pisatelem je tatáž individualita (Lazar-Jan), která nás ve své Pohádce připravuje na budoucí mystéria Sofie.

Také Goethova Pohádka o zeleném hadu a krásné lilii by mohla být přípravou na to, aby si lidé osvojili jiný způsob používání duševních sil, než vycházet z pouhého rozumu, který se sice musí vyvinout, ale nelze u něj setrvat. V závěru Goethovy Pohádky říká jinoch, jemuž oživily rysy jeho tváře poté, co mu zlatý král vtiskl na hlavu dubový věnec (z dubových listů): „Vznešená a jistá je

pocitování.“⁴¹ Působí jako past, ve které uvízne veškerý cit, neboť nelze současně myslet a současně pozorovat, cítit či soucítit. Když člověk myslí, musí vyloučit cítění, právě tak jako když cítí, musí vyloučit myšlení. Dnes je to, o čem mluvíme, ještě do jistého stupně pouhou teorií. Rudolf Steiner však mluví o tom, že dnešní doba je přípravou na to, co básníci jako Novalis již vylíčili jako prožitek a co se objeví jako poznání citu, nikoliv **ovsem** to, co se dnes jako citové běžně označuje. Rudolf Steiner důrazně připomíná, že „se to však objeví právě jako cit, jako pocit a pak se to stane tíživou vlastností citu civilizovaného člověka; bude to spočívat na duši jako tíha“ - nebudeme-li se na to již dnes připravovat. A tato doba přípravy je nesmírně důležitá, neboť jestliže „dnes nemůžeme ještě duchovní Já vnést do svého celého astrálního těla, přece je však musíme vnést do své duše vědomé a musíme se vnitřně naučit žít tak, jak jednou budeme žít, až Země prostřednictvím kosmického vývoje přejde do následujícího vývojového stavu. A ještě během zemského života musíme tyto budoucí stavy přijmout alespoň do svého nitra, musíme své nitro na to zárodečně připravovat. I náš fyzický zevnějšek se v budoucnosti bude moci utvářet tak, jak si toto citově ujasníme.“⁴²

Á

Á

Á

Á

konflikty? Jistě pro bytosti, které jsou nazývány lidmi, jsou to konflikty velmi významné, ale kdyby z některé planety, kde jsou zážitky úplně jiného druhu, sestoupil jiný duch, nemohl by se nějak zvlášť zajímat o to, co se odehrává kolem Ofélie nebo Wallensteina nebo Marie Stuartovny. To může zajímat jen pozemšťany. Kdyby však přišel nějaký duch z jiné planety, požadoval by, aby mu lidé vyprávěli něco, co nezajímá jen pozemšťany, ale co zajímá bytosti v širším okruhu náležejícím ke kosmu. A takových duší, které mají co říci, aby i Ic Zemi sestupující duch mohl z toho něco mít, těch je velice málo.“

Tato slova, která napsal o Novalisovi Maurice Maeterlinck, citoval Rudolf Steiner a dále v souvislosti s touto charakteristikou Novalise přečetl „krásná slova, nádherná slova, charakterizující, jak lidstvo musí přijít k tomu, co se bezprostředně přičleňuje k věčnosti, co nás vede nad pouhé pozemské zážitky do prožívání kosmu“.⁴⁴

Všude kolem sebe vidíme, že „intelektuální, rozumový vývoj posledních staletí přinesl všechno to, co způsobuje, že se vidíme jen jako bytost zemská. My se však musíme cítit spojeni s bytostí, která není z této Země, která může říci ***mé království není z tohoto světa.***“⁴⁵

A tak lidstvo získá přístup k duchovním ~~////////////////////~~ €

světům a Marie Sofie povede lidstvo od lidské moudrosti k moudrosti kosmické, od zduchovnělého myšlení k logice srdce. Stane se tak, **...až lidská moudrost bude obětována pro moudrost božskou...**⁴⁶, až lidstvo jako desátá hierarchie v kosmu obětuje, tak jako předtím obětovaly všechny ostatní hierarchie, to nejvlastnější, co získaly, až lidstvo obětuje svůj nejvíce používaný a v egoistické pýše ceněný obsah vědomí, tj. rozum a intelekt, pro vývoj Země a kosmu.

Každá, velká událost má svoji přípravnou dobu, neboť podle kosmických zákonů nelze starou věc zrušit či zničit, a to ani v myšlenkách, neboť destrukce by řetězovitě plodila další destrukce, ale musí se proměnit v to vývojově vyšší. Z přednášek Rudolfa Steinera víme, že tento proces proměny se vždy uskutečňuje v oběti, v obětním procesu. Síly rozumu musí být proto obětním ohněm z ohraničení vědomí doslova vypáleny, vymýceny, aby do takto získaného prázdného místa mohly proudit síly vyššího Já, ono Pavlovo: „Ne já, ale Kristus ve mně“.

Samotným pseudonymem Novalis jako by byl tento nutný děj naznačován, neboť latinské novalis = rovina (světlina), tj. vymýcením (vypálením) získaná půda, volně odpovídá německému rodovému

Á

Á

Á

////////////////////Á

jménu básníka Hardenberg (Hard = ohnisko, Wald (Berg) = les).

Rudolf Steiner tento proces charakterizuje slovy: „Blížíme se věku, kdy rozum a chytrost budou vymazávány a ochromovány nemorálností...“⁴⁷ Myšlenku oběti rovněž vyjadřuje Marie z mystérijního dramatu Probuzení duše, slovy, kterými oslovuje Lucifera, jehož **svodem vešla do člověka myšlenka, že má vlastní rozum:**^{*8}

***Ale věz, že v srdci, jež
Maria v této chvíli staví
proti tobě,
duchovnížákovství
oživilo sílu od všeho
vědění vždy oddalovat
sebelásku.
V budoucnu již nechci
být přistižena onou blažeností
cítěnou lidmi, když zrají myšlenky.
Chci své srdce vyzbrojit
k obětní službě, aby můj
duch vždy mohl myslet
tak, že plody vědění
myšlením obětuje
bohům.
Poznání se mi pak stane zasvěcovací službou.***

„Člověk by v životě nemohl dojít příliš daleko, kdyby vše, co musí uskutečňovat, uskutečňoval s plně vědomým rozumem a inteligencí“⁴⁹

Á

Á

~~~~~HÁ

velké uzdravující síly, které Raffael získal při průchodu merkurskou sférou. Největší léčivé účinky má však Sixtinská madona, a to zejména na těhotné ženy a dále na všechny, kteří trpí psychickými potížemi, neboť „obraz madony je lékem.“⁵¹ Stejně léčivým, uzdravujícím způsobem působí Novalisovy básně a zejména Pohádka. Jako by se zde skrytá síla Raffaelových madon znovu objevila v básnickém slovesném umění tam, kde Novalis stejně jako Rudolf Steiner mluví nikoliv pouhou řečí pojmů, ale obrazů (imaginací), které jsou přípravou na vědomou mluvu srdce v budoucí 6. kulturní epoše.

Zároveň jsou zárodkem terapeutických metod budoucí medicíny, která se musí vrátit k morálním prázákladům, od kterých se v době upevňování lidského Já odchýlila.. A uvědomíme-li si, že „nemoci jsou jen zevním fyzickým obrazem toho, co zde je ve skutečnosti, a tou je nějaká nepravidelnost v tom, co jsem srovnal s planetární soustavou“⁵², a to, jak Rudolf Steiner ve svém Posledním proslo-

vu vyjmenovává jednotlivé kosmické sféry, lze *nyní* vskutku plně vedomé využívat nesmírné zdroje léčivých sil Novalisova umění. Novalis sám v jednom ze svých Fragmentu říká:

Každá nemoc je hudební problém. Uzdravení je hudebním řešením. Čím kratší a přesto dokonalejší řešení, tím větší hudební talent lékařův.

V tomto smyslu je možné za jednoho z největších lékařů považovat Rudolfa Steinera, protože je známé, že jeho přednášky mnohdy navštěvovali lidé, kteří nerozuměli jejich obsahu, moc nechápali, o čem mluví, ale chodili je poslouchat jen proto, že mohutným, hluboce hudebně působícím rytmem slov i spirálovitě se klenoucí skladbou vět je uváděl do jakési léčivé extáze. Jejich éterická těla se při jeho přednesu poněkud vysunula z fyzického těla, stejně jako je tomu při velkém radostném nadšení (a při iniciačním ději). Je to jakýsi přirozeně působící lék, před-imaginativní děj, jakási příprava na zasvěcení. Ostatně sám Rudolf Steiner doporučoval číst každý večer pět vět z jeho Tajné vědy, neboť působení je vlastně meditativně a léčebně silnější, pokud není zpracováno (rozdraceno) rozumem. Silné léčivé a harmonizující účinky mají také meditativní cvičení prováděná podle průpovědí Rudolfa Steinera, tryskajících z jeho srdce, které již bylo oním novým éterickým orgánem poznání budoucí doby.

A poněvadž Novalis byl zasvěcen a je Rudolfem Steinerem zván „zářivým poslem“ budoucí doby, má podobný účinek i jeho Pohádka, kdy prostřednictvím zde líčených obrazů pronikáme do sféry nevědomí, do sféry zatím spící vůle a vyzvedáme tak podněty cítící vůle do svého vědomí.

A právě to je důležité cítit nejprve z nevědomí duše, neboť tak cítíme nejen vzájemnou sounáležitost lidí, ale „musíme to považovat za milost tvůrčích, vůdčích sil duchů světa“.⁵³

V použití slova zářivý nesmíme vidět jen zdobící složku přídavného jména, ale musíme v něm hledat světelný element ze sféry marsické, saturnské a jupiterské, tedy zejména síly ze sféry mimozemské působící prostřednictvím Novalisova slovesného umění do zemské substance. Je to jen symbolické ťuknutí na obrovský význam „kosmické alchymie“, kterou Rudolf Steiner nemohl kvůli svému zdravotnímu stavu v Posledním proslovu více rozvádět, kterou však najdeme v jeho přednáškách. Tyto kosmické utvářející síly působící do člověka se v jeho srdci setkávají se silami zemskými, při čemž mužský

silový systém, který je více příbuzný s pozemskostí, bude pozvolna ustupovat a ženský silový systém, který je více příbuzný se sférou mimozemskou, bude v průběhu evoluce k 6. kulturní epoše sílit.

Záření také podivuhodným způsobem souvisí nejen s Michaellem, ale také se železem. Vždyť Rudolf Steiner ve své Michaelské imaginaci upozorňuje na léčivou moc železného meče Michaelova, která působí proti podzimním stresům, strachu a úzkosti, a na to, že zářením železa je neustále léčena naše krev, která je nemocná svou vlastní podstatou.⁵⁴

Rudolf Steiner nazývá člověka „vnímacím orgánem pro kosmos“, jakýmsi zrcadlícím aparátem, kterým lze odhalit tajemství kosmu. V jiné přednášce mluví o přechodu k novému druhu zrcadlení sil, které člověk prožívá ve svých bytostných

schránách. „Zatímco v naší 5. kulturní epoše je zrcadlení způsobeno astrálním tělem jako schránou víry, tak v 6. kulturní epoše bude éterické tělo zrcadlit charakter lásky a v sedmé epoše před velkou katastrofou se bude ve fyzickém těle Člověka zrcadlit charakter naděje.“⁵⁵

Jaké první výsledky člověk má, nechá-li na sebe meditativně působit slova Novalisova a slova Rudolfa Steinera? Jaké účinky máme vlastně očekávat?

Především je nutné si uvědomit, že „...aby lidstvo došlo k vnitřní svobodě, muselo do lidské bytosti sestoupit něco, co oproti dřívějším stavům bylo pocíťováno jako nemoc. Celé lidstvo v jistém smyslu pocítilo nemoc Lazarovu, která však nebyla nemocí vedoucí k smrti, ale k osvobození, k novému poznání věčna v člověku.“⁵⁶

A tak jako Kristus uzdravil Lazara (Jana), vzkřísil jej z nemoci, do které upadl, tak je to opět tento Lazar Jan, pouze v jiné inkarnaci, v inkarnaci Novalisově, který bude ve službách Michaelových pokračovat ve svém léčitelském umění.

To nejdůležitější, co je nutné v naší přípravné době konat, najdeme v meditování, kterým se postupně dostávají do vědomí skutečnosti, které předtím byly v nevědomí.

Každá meditace a meditativní působení znamená vyšší vývoj duše, a „kdo chce prodělat vyšší vývoj, musí se určitou dobu školit v logickém myšlení, aby jej pak mohl vyřadit, a

tak mohl dospět, přejít k myšlení, logice srdce. Logika srdce předstupuje před nás během lidského vývoje dvakrát. Za prvé v časně vývojové formě, kdy to, co srdce myslí, není ještě prostoupeno logikou hlavy rozumem. Po-ukázali jsme na to, že jsou tu ještě dnes lidé, kteří by nejraději chtěli rozumovou logiku zcela zamítnout a to, co pociťují jako pravdivé, nechtějí proměňovat v pojmy a ideje. Tento stav lidského vývoje však již ve své úplné čistotě v dnešní době neexistuje, neboť rozhlédneme-li se po dnešních lidech, tu všude již najdeme alespoň základní rozumové pojmy a ideje. Dnes žijeme v době, kdy prapůvodní usuzování srdce je prostoupeno pojmy a idejemi, krátce tím, co nazýváme logikou rozumu. Přihlédneme-li však k tomu, co jsme si mohli včera říci o vývojových možnostech člověka, tu smíme již poukázat na budoucí vývojový stupeň, ...kdy zde bude zase v plném rozsahu logika srdce, kdy bude moci člověk bezprostředně nazírat. Předtím však prodělá vývojový stupeň, který leží jaksí uprostřed, vývojový stupeň rozumu.“⁵⁷

„V naší době je v lidech zvláště činné to, co můžeme nazvat intelektualismem, rozumovým chápáním světa. Tato doba nastala následkem zvláštní okolnosti a tou je vtrhnutí já do lidské duše. Pro celý vývoj Země je to poměrně krátký mezistav, v němž byla duše oddělena od nadsmyslového světa. Tento mezistav však musel nastat, neboť pouze v něm člověk mohl získat největší síly pro svoji svobodu. Pouze tímto způsobem mohl člověk dospět ke svému v sobě samém uzavřenému citu pro já, ke svému vědomí já.“⁵⁸

Na obraze Leonarda da Vinci Večeře Páně, např. vidíme Jidáše, jak pravým úhlem svého loktu převrací nádobku se

solí a tak osvobozuje síly mystéria soli spoutané ohraničeným vězením nádoby, aby síly mohly působit na Zemi, mezi čtyři rohy večeřadla.

První, co zpozorujeme, je zvláštní proměna snů. „Jejich barvy nabývají stále větší jasnosti, člověk poznává souhrn bytostí, jejichž živlem, tělem jsou barvy.“⁵⁹

Dalším krokem je, že si člověk uvědomuje tento svět a při probuzení si vzpomíná, že v něm byl činný a bere tento svět s sebou do světa dne. V této souvislosti je třeba poznamenat, „že člověk se nestává zasvěcencem tím, že dokáže nadsmyslové skutečnosti a bytosti jen vidět, ale že je dokáže rozlišovat“.⁶⁰

„Potom se člověk naučí vidět to, co se nazývá astrálním tělem člověka.“⁶¹

Tak jako poslechem Wagnerovy hudby lze docílit změny temperamentu a sklonů člověka v éterickém těle (např. poslechem a procítěním opery Parsifal), stejně je tomu při čtení a nebo ještě nejlépe při recitování Novalisových veršů a Pohádky. Rudolf Steiner proto zavedl recitování mnohdy spojené s eurytmickými představeními u četných svých přednáškových cyklů. Např. Marii von Sivers radil již v Berlíně, kde se s ní v roce 1900 seznámil, aby vědomě pěstovala rytmický a plasticko-malířský element jazyka a umění recitace, tak jako podnítil Itu Wegmanovou, aby absolvovala univerzitu ve Švýcarsku, což byl podnět více než prorocký, neboť pozdější otevření antroposoficky orientované lékařské kliniky v Arlesheimu by švýcarské úřady nepovolily člověku bez lékařského diplomu, který by nebyl vydán na švýcarské půdě.

Dalším účinkem je tzv. barevné cítění. „Co se musí lidem

dostavit je to, že budou vidět skrze řeč. Když se bude v lidské řeči skutečně vnímat lidská duše, potom nastane v člověku zvláštní barevné cítění a v těchto barevných odstínech se lidé naučí si navzájem lépe rozumět. Tím přirozeně vznikne jiné sociální soužití. Některá hláska např. vyvolá s naprostou samozřejmostí stejný pocit jako pohled na modrou barvu, jiná hláska vyvolá opět pocit jako pohled na červenou barvu. Co se jinak vycitíuje při pohledu na člověka jako teplo nebo chlad, stane se při naslouchání člověku barvou. To povede k tomu, že se řečí skutečně bude naslouchat lidské duši. Tím přirozeně vznikne zcela jiné sociální soužití.⁶²

Zároveň je to příprava na budoucí dobu působení Maitreya-Buddhy, „neboť jeho slovy vlivem zvláštní řeči, o které dnes ještě v žádné lidské řeči nemůže být vyvolána představa, bude do lidské duše bezprostředně magicky vtiskována povaha mystéria Golgoty a dějů s ním souvisejících“.⁶³

„Lidé budou, promiňte mi to tvrdé slovo, spolu zažívat. Když budeme muset s tím nebo oním člověkem něco chtít, budeme mít vůli chtít, budeme vnitřně prožívat něco podobného, co dnes ještě prožíváme primitivně, když jíme to nebo ono jídlo. V oblasti vůle budou lidé muset spolu zažívat, v oblasti citů budou muset spolu dýchat, v oblasti porozumění si v řeči budou muset lidé spolu barevně cítit. A jako Já se lidé budou navzájem poznávat, když se naučí jeden druhého skutečně vidět. Všechny tyto budoucí síly budou více vnitřně duševní, protože k úplnému rozvinutí těchto sil zde budou budoucí stavy Jupitera, Venuše a Vulkanu. Vývoj Země však duševně duchovní náznaky toho

všeho vyžaduje od člověka již dnes!“⁶⁴

Zárodky nové lidské schopnosti *logiky srdce* jsou ukryty „uvnitř hlavy v orgánu označeném anatomií jako šišin-ka a jasnozřivým zrakem vidíme, že od srdce k hlavě jdou neustále jakési světelné paprsky. Tyto proudy, které u spícího člověka proudí z makrokosmu do nitra člověka, nám ve vysoké míře ukazují jeho morální kvality ve zvláštním zabarvení. Je to tak, že do někoho, kdo má jen nepatrný sklon k ne zcela morálním zásadám, neustále proudí hnědavě červená a rozmanité jiné červenohnědé zabarvení. U těch, kteří mají vznešené morální ideály, se vyskytuje šeríkově fialové záření.“⁶⁵

„Ještě v 10. století člověk viděl auru. Viděl semínko a nemusel je zkoumat pod mikroskopem, ani si zapisovat, od které rostliny pochází, ale mohl to určit ze světelné aury, která semínko obklopovala. Tak rozlišoval i nerosty. Lidé dnešní doby mají dokončit svůj vývoj ke svobodě, která může být dána tím, že člověku je umožněno pohlížet jen na to fyzicko-předmětné, a nemůže tedy vidět to aurické.“⁶⁶

V jiné přednášce Rudolf Steiner uvádí, jak lidé minulých dob ještě napodobovali zabarvení aury v oděvech lidí. Totéž je možné zřetelně rozpoznat i na obrazech starších malířů, které zpodobňují např. Marii v zcela jiném oděvu než Magdalenu, protože jejich aury jsou rozdílné. Staří mistři ještě plně vyjadřovali vědomí toho, že oděv je výrazem toho, co člověk nosí neustále s sebou jako určitý nadmyslový aspekt vědomí.⁶⁷

„Čím více je člověk organismem paží (nikoliv jen hlavou) schopen spoluvnímat to, co jsou zevní dojmy, tím více se vyvíjí pocit projevující se tímto: vidíš červeň, chtěl bys učinit

tento pohyb ruky, neboť ten k tomu náleží, spatřuješ-li modř, chtěl bys učinit zase jiný pohyb ruky, neboť k tomu náleží tento pohyb. Čím více si člověk něco takového uvedomuje, tím více vyvíjí cit pro osvětlení.⁶⁸

„Tím člověk osvobozuje svoji vůli od vázanosti na fyzické tělo. V obyčejném životě můžeme svoji vůli uvádět do pohybu jen tím, že používáme svých rukou, nohou, svého mluvicího ústrojí, neboť fyzické tělo je základem našeho volního života. Můžeme však také dělat něco jiného - můžeme dospět k tzv. *ideální magii*. Děláme např. cvičení, že si odvykáme jistý zvyk a namísto něho si vědomě osvojujeme jiný.“⁶⁹

Tímto způsobem vědomě usměřujeme svůj vývoj z oblasti hrtanu, tj. šestnáctilistého lotosu (čakry) do oblasti srdce, dvanáctilistého lotosu (čakry). V londýnských přednáškách Rudolf Steiner vysvětluje podstatu ideální magie na příkladu, který nazývá paradoxem, „kdy již zde na Zemi budou moci lidé se svými dušemi vstupovat do oněch těl, která poškodili a převzít jejich duši do svého těla...a podporovat síly, které způsobují, že lidé opravdu mohou žít jeden pro druhého“.

Rudolf Steiner zdůrazňuje, že světlo a barvy obsahují mnohem více, než co se stane obsahem našeho vědomí, neboť jsme schopni vnímat pouze čtvrtinu z toho, co na nás doslova útočí. Ty ostatní tři čtvrtiny do nás vnikají jako tvořivá imaginace, inspirace a intuice, aniž bychom si to uvědomovali, neboť je „musíme nechat klesnout do temných hlubin svého podvědomí“.⁷⁰

Když člověk dokáže bezprostředně z barvy, ať namalované na obraze nebo zpodobněné ve verších vycítit, když spolu s nimi dokáže prožívat, že se např. červeň a modř

tímto způsobem stávají živými a pohyblivými, pak skutečně jde spolu s tímto živě se pohybujícím barevným prouděním. Současně ve své duši budeme pociťovat tyto jakoby ve víru se hromadící útoky a touhy, útěk a oddanou modlitbu, jak jedno za druhých přichází v mohutných vlnách.

Živé dění žije v barvách, a proto je Novalis inkarnací Novalisovou, protože zde se cítící vůle a chtějící cítění nadsmyslovému vědomí projevují jako barevné svítící moře. Proto Rudolf Steiner ve svém Posledním proslovu mluví o téměř nebeském lesku Novalisových básní a svítící, zářící kráse Raffaelových obrazů, neboť je nadsmyslovým vědomím takto viděl v celé jejich živé světelné a barevné plnosti, nikoliv jenom z jedné čtvrtiny, jak to můžeme my svým obyčejným vědomím. Tyto projevy totiž nenáležejí tomu vnějšímu tvaru, který vidíme svým bdělým, obyčejným předmětným vědomím současnosti, ale náležejí silám (cit) a tvořícím bytostem (vůle), které v budoucnosti také budeme vidět a chápat novým orgánem poznání, tj. srdcem. Zatím v nás toto barevně svítící moře vůle, pokud je dokážeme alespoň trochu aktivovat, bude působit jako samoléčící prostředek. Tak může být člověk svou duší doslova vytržen z materiálnosti tvaru, ze své tvarovosti.

Vidíme tedy, že mystérium vůle se v začátku svého působení projevuje nejen pohybově skrze eurytmii, ale také skrze barevné cítění. Toto barevné cítění, které je v začátku svého vědomého cítění, můžeme jako zárodek budoucího zasvěcení a nových duševních schopností v sobě pěstovat vcitováním se do Raffaelových madon, které působí léčivě, oddávat se dojmům plynoucím z Novalisových veršů a z rytmu po sobě jdoucích obrazů čerpat živoucí sílu přímo ze

svítících a barvami zářících zříděl vůle. Ona pak přechází jakýmsi žebříkem citění magickou silou do našeho vědomí. V současné době je to vlastně **podvědomá síla**, která pramení ve vědomí tzv. **dutých vnitřních forem**¹¹, a to ve vědomí vůle, které zatím v nás spí hlubokým spánkem, nikoliv tedy v bdělém předmětném vědomí, v myšlení vytvářejícím tvary, hroty a čtverce. Toto magické vědomí lze však již nyní vypěstovat duchovní vědou. Stojí na počátku jako východisko, jako umění budoucnosti, dnes jako magický idealismus, jehož předznamením je Novalis. A na tom hlavně záleží, na těchto dutých formách, na tomto **vystřihování** z jednoty tvarů, neboť tak z této jednoty tvarů vystřihujeme jednotlivé formy jevů, které jsou důležité. A skrze Novalise se takovému vystřihování z jednoty tvarů učíme.

Tak vlastně člověk vrůstá do tvoření, které se může nazvat nebeským tvořením, kdy potom jeho živel citění ve vůli a jeho podnět vůle v citu srůstá se světem venku. Tak jako dnes ve svém obyčejném vědomí vrůstáme do světa předmětů, tak se již nyní učíme prostřednictvím Novalisovy Pohádky vrůstat do bytostné podstaty, do rozvíjení vůle, což je v plné míře zatím možné až po smrti. To je ona magická perspektiva slov do budoucích dob od abstraktní perspektivy pouhé myšlenkově ploché linie k magickému básnictví, ke kterému bychom měli dospět, a která podivuhodně souvisí s **magickou perspektivou barev**, k níž bychom se měli dostat od pouhé perspektivy prostorové.

Prostorová perspektiva, která se zrodila teprve s věkem intelektualismu a rozumu se bude postupně měnit v perspektivu barev, tak jako pojmová tvarová perspektiva slov a

řeči musí být nahrazena perspektivou hudební, eurytmickou.

„Již nyní u slova nezáleží pouze na správnosti, tj. na rozumovém zpracování a logice, ale také na tom, z jakých duševních základů se vyšlo, z jakých vnitřních hlubin nevědomí, z citu a vůle.“⁷² V současné době jsme na vrcholu prostorového představování, které započalo v 15. století. „A od této doby je lidmi z lidského světa představ získáváno jen to prostorové, i slova a řeč se stávají jen prostorovými, ztratila svoji zvukomalebnot, hudebnost, pohyblivost, ono jak.“⁷³ Tuto nemoc současnosti se Rudolf Steiner snaží léčit svoji eurytmií. Na začátku jeho přednášek Marie Steinerová často recitovala básně a jeho přednášky byly často spojovány s eurytmickými představeními, jako je tomu dodnes v Německu a německy mluvících zemích.

Musíme stále znovu zdůrazňovat, že antroposofií je vědomě usilováno vyjít ven z tohoto prostorového, musíme stále zdůrazňovat, že lidské poznání vybudované na prostoru a pojmovém tvaru se musí od této pouhé prostorovosti převést zpět k božsky duchovnímu. „Zkrátka, co má dnes význam ve světě máji, to je zevní prostorovost, to zmizí!“⁷⁴

„Ve své Filozofii svobody jsem jednu kapitolu nazval morální fantazie. Duchovně by se také mohlo říct imaginativní morální impulzy. Chtěl jsem poukázat na to, že oblast jinak umělecky postihovanou jen ve fantazii, si musí nyní lidstvo uvědomovat s veškerou vážností, protože to je stupeň, na který člověk musí vystoupit, aby do sebe dostal nadsmyslovou složku, kterou nepostihuje svým mozkiem.“⁷⁵

„Jde o to, v které oblasti lidské duše tyto věci povstaly, aby skrze řeč byla poznána oblast, v níž se věci rodí. Všechno, o čem se zde mluví, se neříká pouze proto, aby se formulovaly určité věty, ale záleží na tom, jak se co říká, na tom, že je to prozářeno silou, bezprostředně přijatou z ducha.“

Co, nad tím uvažuj, ale více uvažuj jak, neboť v tomto jak je právě to, oč tu jde. Co, to zůstává smyslové, ale jak něco vystupuje, v tom je ideál.¹⁶

Toto jak je velmi důležité zejména u překladu slovesného díla, kde obsah lze sice doslovně přeložit, ale je nesmírně těžké uchovat nebo přenést do jiného jazyka ono jak. Vidíme proto, že brilantnost překladu Pohádky jako by umocňovala její magický projev.

Právě u Novalisovy Pohádky je na místě připomenout slova Rudolfa Steinera o ***umělecké nevinnosti***, kterou může ten, kdo nechce cítit antroposoficky, pociťovat jako diletantismus, ale která je začátkem něčeho, co musí přijít, je začátkem toho, co se jednou bude pociťovat jako umělecká pravda. „Když např. vezmeme pohádku, kterou Felicia vypráví Capesiovi v pátém obraze, pak by mohl obyčejný divadelní návštěvník říci, že je to ***k smrti nudné*** (že to vlastně nemá vůbec žádný děj). Nebudeme se však ostýchat přenášet tuto ***nudu*** na jeviště, když to bude od nás vyžadovat gramatická pravdivost v antroposofickém smyslu.“⁷⁷

Tato ***umělecká nevinnost, dětská panenskost*** oproti pohrdající dospělosti rozumu je přípravou na slavnostní dobu Michaelovu, přičemž „dnes je již jistý počet duší, jež

nepředpojatě a čistě mohou pociťovat“ a slovy v Posledním proslovu promlouvá Rudolf Steiner právě k nim.

Mezi uměleckým tvořením a postavením v duchovním světě je podobnost. Musíme se umět přiblížit dutým formám. Tak bylo také založeno první dřevěné Goetheanum (naše stavba, jak říká Rudolf Steiner). Je to začátek, který se musí v našem současném kulturním proudu učinit. Je to mystérium vůle, mystérium vnitřní (duté) formy, které má charakter ženský, tak jako mystérium moudrosti, mystérium vnějších tvarů, má charakter mužský.

Když např. malujeme, tak hlavně to, co se jaksí táhne přes povrch věcí, malujeme vlastně světlo a stín, vznikají tak barvy, které potom září jako barvy Raffaelovy. Zevní příroda je vybavena barvami proto, že je do svého nitra nepřijímá, že je odráží zpět, odpuzuje je, nemá rozum a nemůže je tedy jako člověk svým rozumem usmrcovat. Ale člověk se svou duší, se svým astrálním tělem právě v barvách žije. A i když zatím nemáme bdělé vědomé astrální vědomí pro tento svět, mocně na nás působí právě ta umělecká díla, kde jsou barvy namalované na obrazech nebo svítící v básních jako by umělcem nabrány na jeho pozemskou paletu přímo z nebeských věder. Zvíře v barvách žije úplně, ale nevědomě, což je jeho štěstí, neboť by velice trpělo, asi jako Vincent van Gogh, který tak intenzivně prožíval svoji žlut' a modř, doslova jako živoucí skutečnost, že z toho skoro zešílel. Po smrti se proto člověk hned cítí ve světle a barvě, ale zde na Zemi se v nich necítí, pouze po tomto světě touží svým v podvědomí skrytým vědomím citu a vůle a velmi trpí, nemůže-li se k němu přiblížit.

A jako se Jan Křtitel na přelomu věků před příchodem Krista ve fyzickém těle obracel na lidi se slovy:

Změňte myšlení, království boží se přiblížilo,

tak se nyní Novalis ve své Pohádce, rovněž na přelomu věků, tj. před příchodem Krista v éterickém těle obrací na lidi s podobnými slovy:

***Vzбуд'te se ve svém vězení, vy,
děti starých časů...***

Neboť návrat Kristův na Zem je vždy předznamenán poselstvím Vodnáře, Jana Křtitele, a toto poselství je lidmi chápáno jako výzva k obratu, ke změně ve své duševní činnosti.

Jako hlavní tón se však nedokončeným románem Jindřich z Ofterdingenu měla nést jiná báseň, jedna z Novalisových vrcholných básní „Píseň mrtvých“:

***Děti uplynulých věků, hrdinové
dávnověku, duchové až z
hvězdných plání.
Prapodivná změt', vážní mistři,
krásné paní, děťátka i starci
bledí, v jednom kruhu teď tu
sedí, obývají starý svět.***

Jak dlouho se ještě bude na nás vztahovat básníkovo oslovení, jak dlouho ještě bude platit jako označení naší současnosti?

„Jednou se dospěje k tomu, že bude nalezeno to, co

vlastně dosud jaksi odpočívá v hrobě, že bude nalezena ona světová moudrost, ono světové světlo, jestliže se naučíme číst ve vesmíru, jestliže prožijeme zmrtvýchvstání... Jsme zde proto, abychom to, co bylo ukryto, opět vynesli na povrch, učinili to zjevným.

Neboť v proniknutí se tím, co se může rozlít z antroposofie jako slavnostní nálada v každém lidském srdci, je skutečně obsaženo také to, co nese vzhůru do duchovních světů a co musí být spojeno s oním Vánočním impulzem, který odtud z Dornachu vyšel. Tento impuls nesmí zůstat jen impulzem vymyšleným, rozumovým, intelektuálním, nýbrž se musí stát impulzem srdce. Nesmí být impulzem suše střízlivým, ale musí umět být, nikoliv ze sentimentality, ale z věci samé, impulzem slavnostním.⁷⁸

Od výročí požáru prvního Goetheana je již zřejmé, že je nutné právě z Goetheana dát vyjít tomuto novému impulsu, který je přípravou lidstva na nový stav vědomí. Z ezo-terního hlediska to bylo umožněno tím, že „co předtím bylo pozemskou věcí, to bylo plameny vyneseno do světových dálav. Chápeme, že nesmíme zastupovat jen věc pozemskou, ale věc éterického světa, ve kterém žije duch. A věc Goetheana je nyní věcí dalekého éteru, v němž žije duchem naplněná moudrost. Bylo to vyneseno ven do kosmu a my se nyní již tudíž smíme proniknout impulzy Goetheana přicházejícími z kosmu.“⁷⁹

Proto Rudolf Steiner v Posledním proslovu výslovně uvedl, že poznání oněch čtyřikrát dvanácti ušlechtilých lidí musí vzniknout nikoliv jen z nich samých (poustevníčky, a tedy lucifersky v osamocení myšlenkově hloubajících), ale působením Goetheana v Dornachu, protože to, co bylo v Goetheanu před požárem věcí pouze pozemskou, se po požáru Goetheana stalo věcí kosmickou. V silvestrovské noci 1922/1923 se v elementu ohně uskutečnila velká transsubstanciací, propojení mezi Zemí a nadsmyslovými světy, měnící základní podstatu člověka, který ke svému „pozemskému poznání“ pouhým rozumem a intelektem připojuje usilování o imaginativní poznání (od logiky myšlení k logice srdce), který se vzchopuje od pozemské prostorovosti k pravému cítění a chtění a stává se tedy **bytostí kosmickou**.

Jedná se o počátek kosmické proměny materie v ducha, Země a lidí v procesu kosmické alchymie. Započal nikoliv pozemský, ale kosmický kult pro přípravu lidstva na nový stav vědomí. To je počátek zduchovnění Země, neboť v okamžiku, kdy oheň strávil první Goetheanum, bytost této stavby se stává bytostí obětující. Stává se nadsmyslovým chrámem pro nová mystéria Sofie, která jsou praob- razem pro duchovní Já člověka. Při požáru skrze tepelnou substanci se vzdálí zemské fyzické tvary prvního Goetheana do kosmu až ke sféře makrokosmického Já, odkud je Rudolf Steiner přijímá jako Světové slovo, jako živoucí formu proměněného ducha. Tzn., že bytost prvního Goethe- na ve fyzickém pozemském světě prošla smrtí a vstala z mrtvých v této živoucí formě slov Rudolfa Steinera.

Novalisovým slovesným uměním je obrazným způsobem

)%

předjímán tento děj, kdy co je spalujícím ohněm pomocí tepelného éteru jednou vepsáno do astrálního světa, to se později vrací. Připomeňme si Novalisův básnický obraz v Pohádce, jeho „květiny vyrostlé v ohni“, které Fábula žádá od krále, a obraz spalující proměny matky, (vždyť i řecká Déméter ponořovala chlapce do ohnivě lázně, aby se stal nesmrtelným), v souvislosti se slovy Rudolfa Steinera, že „vůle člověka v noci nespí, ale působí tu jako v ohnivém živlu“.⁸⁰ Připomeňme si podivuhodné zjištění Rudolfa Steinera, že to, co rostlina vysílá jako aromatické, vonící přízraky, co je na rostlině květem, to není ničím jiným než zadrženým spalovacím procesem.⁸¹ Proto při správně prováděné meditaci pociťujeme pocit horka, pocit ohně, protože se dostáváme do sféry ohně (vůle) a začíná v nás rozkvétat lotosový květ (začíná se roztáčet kolo čarky). Vědomě tak vnímáme volní impulzy, které se organicky vytvářejí v těchto procesech tepla, a které mají být v zemském působení lidí přeměněny na soucit.

Zalistujme v Novalisových Fragmentech, abychom se dozvěděli, že ***strom se může stát jen kvetoucím, zvíře putujícím, ale člověk mluvícím plamenem.***

Jaký význam má v souvislosti s tímto podobenstvím pro člověka myšlení, cit, krása a dobro?

Odpověď nalezneme, obrátíme-li „svůj pohled na tři oblasti, obepínající veškerou lidskou činnost zde na Zemi. Chceme pohlédnout na myšlení, kterým si člověk ve světě chce osvojit pravdu, chceme přihlédnout k citům, pokud si člověk jimi chce ve světě osvojit krásu, a konečně chce-

)&

me přihlédnout k volní přirozenosti u člověka, pokud chce jejím prostřednictvím uskutečňovat dobro.

Mluvíme-li o myšlení, je míněna oblast, v které si člověk může osvojit pravdu, avšak myšlenky nejsou něčím skutečným. Neboť kdybyste trčeli ve svých myšlenkách, jako ve svém mozku nebo v srdci, pak by myšlenky byly něčím skutečným, ale nemohli byste si skrze ně osvojovat pravdu, skutečnost. Nemohlo by se vyjádřit lidskou řečí tak, jak to má být, kdybyste se vždy při vyslovení věty pokusili ze sebe vypravit těžkou skutečnost, nemohli byste ji vyjádřit, ale museli bychom něco přinášet. Myšlenky samy nejsou skutečností, nýbrž jen označují skutečné.

A když hledíme na dobro, pak nacházíme, že co se samo fyzickou skutečností dělá, nemůže být nazýváno dobrem. Musíme z hlubin své bytosti nejprve vynést podnět k dobru jako něco neskutečného a pak jej teprve uskutečnit. Kdyby se podnět k dobru objevoval tak jako hlad, jako zevní skutečnost, pak by nemohl být dobrem!

Hledíte-li na sochu, tu vás přece nenapadne s ní rozmlouvat, neboť je pouhým obrazem skutečnosti, který něco vyslovuje o kráse. Tak se pravda pohybuje v neskutečném prvku právě tak jako dobro i krása.

Pro člověka je nutné, aby jeho myšlenky nebyly skutečností. Pomyslete, kdyby vaše myšlenky v hlavě putovaly jako olověné figury, tu byste je sice pociťovali jako skutečné, ale olověné figury by nic neoznačovaly, ony samy by byly skutečností.

Jako je pravda, že myšlenky, krása i dobro nemohou být nic bezprostředně skutečného, tak je i pravda, že v tomto fyzickém zemském světě je přece jenom tohoto skutečného

)'

velmi zapotřebí. Abychom mohli myslet, mít myšlenky, abychom ve světě mohli krásu uskutečňovat uměním a abychom také mohli uskutečňovat dobro.⁸²

Význam předchozího výkladu je nesmírný, neboť vše, co člověk vyzařuje, se rozpadá do dvou dílů, tj. na to, co kosmos přijímá, a na to, co odmítá, co zůstává „stát tak dlouho, než přijde člověk a sám to zničí vyzařováními, která jsou vhodná k tomu, aby to zničila. Zpravidla žádný jiný člověk nemá schopnost zničit tato kosmem odvržená vyzařování, než ten, který je sám vyzářil. To je technika karmy. To je důvod, proč se musíme v průběhu naší karmy znovu setkat se všemi věcmi a lidmi. Sami musíme zničit kosmem odvržená vyzařování, neboť kosmos přijímá jen to, co je myslitelsky správné, citově krásné a morálně dobré.“⁸³

Čím je a odkud pochází ona krása, která je před lidstvo Raffaelem postavena v nejkrásnějších barvách, kterou můžeme vidět „jako krásné v téměř nebeském básnickém lesku tím, co v Novalisově básnictví žije jako magický idealismus?“

Zjistíme, že je to krása draze vykoupená. Neboť ve vzniku toho, co Raffael namaloval pro velkou útěchu lidí, pro nekonečné nadšení chápajících lidí a co se v Novalisově básnictví objeví jako magický idealismus, co tak svítilo a zářilo z jeho básnických obrazů, ve vzniku této „nebeské krásy“ je skryto veliké světové tajemství proměny.

Rudolf Steiner svým jasnovídným nadsmyslovým zrakem vidí, z jakých procesů procítá v člověku krásno, dívá-li se s oddaností v srdci a s opravdovým zájmem na umělecké dílo nebo procítuje-li báseň Novalisovu.

) (

„V člověku procitá krásno právě pomocí těchto hrozných pavoucích bytostí elementárního druhu. Nadšení pro krásno vyrůstá na základě ohyzdnosti. Člověk jaksí potřebuje popíchnutí tím ohyzdným, aby se mu objevilo krásno. Velcí umělci jsou právě ti, kteří svou silnou osobností mohou snést proniknutí se těmito pavouky, aby mohli namalovat např. Sixtinskou madonu apod. Co je ve světě krásy, to povstalo tím, že se s moře ohyzdnosti vyvinulo nadšení lidské duše. Krásno, které člověk vyvíjí, potřebuje ohyzdné vodní a vzdušné pavouky, patřící k elementárnímu světu, aby se mohlo pozvednout z moře ohyzdnosti.

Dobro potřebuje zase říši bytostí, které se nemohou mezi ostatními správnými tepelnými bytostmi ukázat, musí se jen stydět, a tím právě v člověku vyvolávají nadšení pro dobro. Čtete-li např. nějakou knihu a určitá scéna vás dojme k slzám, pak lze vidět, že celý shluk takových bytostností se utekl do vašeho srdce, vůbec do prsou, kde hledají ochranu před jinými tepelnými bytostmi.

Kdyby jich nebylo, pak naše myšlenky v hlavě, i když by nebyly olověnými figurkami, by byly přece jen alespoň těžkými parami v mozku. Nebylo by z toho nic chytrého. K volání krásna musíme mít dar je oživit!“⁸⁴

V čem vlastně spočívá význam a síla Novalisova magického idealismu pro náš obyčejný život?

Význam Novalise, jakož i úloha pravého duchovního vývoje spočívá v tom, že tímto způsobem skutečně také jako on předjímáme budoucnost, neboť i když je kolem nás jen „kultura hlavy“, překonáváme toto „smýšlení hlavy“⁸⁵, a tím, že uchopujeme celého člověka, začínáme tvořit a šířit kulturu pravého lidství, tj. snažíme se podle slov

))

Rudolfa Steinera v Posledním proslovu proměňovat světový Logos v Logos lidský. '

„V našem astrálním těle a Já jsou všechny city a všechny emoce vůle, které nás přivádějí k jednání, činům a k úsudkům, k pojetí světa. Zde v hlubinách naší bytosti, kde je usazeno naše astrální tělo a pravé Já, máme svět emocí, citů a podnětů vůle.

To, co si o nich jako svůj rozumový úsudek tvoříme v běžném životě, to je velmi vzdálené tomu, čím v nitru své bytosti opravdu jsme. Když usuzujeme o své pravé lidské bytosti, musíme použít svého rozumu, své schopnosti myšlení a představování, ale ty jsou pod silnými ahrimanskými a luciferskými vlivy a zakalují úsudek, který si děláme sami o sobě. Co chováme jako mínění o motivech svého jednání, to není směrodatné. Směrodatná je pouze skutečnost!

Co si představujeme, je skutečně malým výřezem z toho, co prožíváme. A tato představa je většinou stejně maha, iluze. Jen učiníme-li duchovní vědu skutečným statkem života, ne teoretickým poznáním, dostaneme se za tuto iluzi. Tím, že si osvojujeme citové odstíny, zpozorujeme, v čem vlastně spočívají konflikty mezi lidmi. Konflikty spočívají v tom, že je tu rozestřena neznámá, skrytá sounáležitost vůle, v níž jdeme, plujeme životem, a jen malý výřez z toho přichází k našemu vědomí a ten je většinou ještě pokřivený. Žít ovšem podle tohoto malého výřezu nemůžeme, žít musíme celou svou duší.“⁸⁶

A i když lidé pyšně staví do popředí tento **malý ostrůvek vědomí uprostřed oceánu nevědomí** (duchovna), jak jej nazývá Carl Gustav Jung, skutečnost nelítostně jejich iluzorní představy koriguje.

)*

Výzvou v Posledním proslovu přijmout michaelskou myšlenku a uchovat ji oddaným srdcem v opravdové lásce, která má svůj základ ve vůli, navazuje tak Rudolf Steiner na dodekaedrický imaginativní útvar lásky, který představuje Základní kámen kladený do země jako základ pro nová mystéria vůle, pomocí které se před sestupem mystérií Sofie v srdcích lidí vytvoří substance lásky, což je základním posláním Země. Moudrost vzkříšená v lidském Já proniklém Kristem se změní v lásku jako základní tvořící princip celého kosmu.

Základní kámen jako imaginativní útvar lásky a jako základní kámen vývoje lidské duše charakterizuje velký obrat, na jehož prahu se ocitáme, „neboť naši dobu vystřídá doba v níž bude zážití potřeba lásky. Tak se blížíme k tomu, co můžeme nazvat budoucím morálním věkem lidstva. Mohli bychom ho v jistém vztahu nazvat blížícím se zlatým věkem lidstva. Můžeme jen naznačit, že tím, že začíná věk lásky, jsou dány podmínky k tomuto věku morality.“⁸⁷

Samotné založení Antroposofické společnosti je spojeno s Novalisovým jménem. Na matiné, které Rudolf Steiner uspořádal v kolínské pobočce dne 29.12.1912, tj. den po jejím založení, jej nazývá „ochranným duchem právě založené Antroposofické společnosti a jedním z prostředníků, kteří náš poučují o tom, jak nalézt pravé srdce, pravou lásku, pravou oddanost a pravé nadšení“.

Nezapomínejme však, že je to Poslední proslov, kdy prostřednictvím působení Novalise v širokém záběru všech jeho inkarnací je možné, aby se Rudolf Steiner nemusel se svojí výzvou obracet jen k duším mezi smrtí a novým zrozením a k éterickému světu, s kterým se jako zasvěcenec mohl

) +

bezprostředně stýkat, ale také k nám, ke všem duším s obyčejným vědomím, duším však oddaně usilujícím, aby se nemusel obracet jen na duchovní hierarchie a elementární duchy, ale na lidi přímo!

V závěru Posledního proslovu se Rudolf Steiner vrací k Světovému slovu tak jako v sedmidenních rytmech meditace Základního kamene, kdy právě rytmus pronášení určitých částí meditace, v určitý den a za určitého hvězdného postavení, nejsou vůbec nahodilé, mají naopak význam kultický. Právě prostřednictvím tohoto rytmu mohl sám Michael působit na Vánočním sjezdu a pronášením rytmu Posledního proslovu jsou vyzývány duchovní mocnosti sloužící Michaelovi a navíc oproti Meditaci základního kamene jsou vyzýváni i „žáci duchovního poznání“. Rudolf Steiner se tak ve svém Posledním proslovu obrací na antroposofické duše a ujišťuje všechny, kteří čtou tato jeho slova v souvislosti s Novalisem, že náležejí k novému společenství „michaelitů“, které proniká čtyřnásobné působení jeho individuality, tj. proměňující oheň Eliášův, uzdravující moc Janova a magie barev, slov i rytmu Raffae-la a Novalise.

V kosmickém rytmu znějí slova Rudolfa Steinera v průpovědi Meditace základního kamene:

***...neboť vládne Kristova vůle v okruhu,
dávaje ve světových rytmech duším
milost,***

aby ve své poslední přednášce posledními slovy přednese-nými na veřejnosti mohl ve jménu lásky přímo oslovit

),

všechny „michaelity“, všechny ty, kteří usilují cítit i myslet svým srdcem:

***Vy, žáci duchovního poznání,
přijměte moudrý pokyn Michaelův,
přijměte slovo lásky světové vůle
účinně do nejvyšších cílů své duše.***

Mezi Posledním proslovem Rudolfa Steinera s jeho poukazem na Novalise a Vánočním sjezdem je tedy významné pouto. Vánoční sjezd je základním pilířem mostu, který tvoří přechod od starého vědomí k novému vědomí lidí. Vánočním sjezdem 1923/24 a bezprostředním vznikem první třídy Svobodné vysoké školy bylo založeno nové mystérijní centrum a impulzy jím dané mohou působit v té míře, jak se tyto impulzy procítí a uskuteční.

Na Vánočním sjezdu se zrodilo nové vyšší skupinové Já, sjednocující všechny lidi usilující o duchovní poznání. Je zde skryto tajemství čtyřnásobného působení skupinové duše Jana Křtitele. Uvědomíme-li si, že „duše Jana Křtitele, duše Eliášova, se stává skupinovou duší dvanácti apoštolů a žije ve dvanácternosti stále“⁸⁸ a Eliáš-Jan- -Raffael-Novalis je jedna a tatáž individualita, můžeme plně procítit význam tohoto sdělení v souvislosti s tajemstvím pozemského vzorce 4 x 12 s ději kosmické alchymie. A v zářivé barevnosti Novalisova magického idealismu se můžeme učit v plném významu prožívat tyto děje právě prostřednictvím jeho Pohádky. Ona v mnoha obměnách a symbolech a na jiné úrovni předjímá děj uskutečněný dne 20. září 1913, kdy byl do země vložen dvojitý dvanáctistěn, základní kámen jako

) -

symbol lidské duše.

Rudolf Steiner často zdůrazňoval, že Goetheanum bylo postaveno na základě poznatků plynoucích z imaginace, inspirace a intuice a nesmí se proto k němu za žádných okolností přistupovat jen s rozumem, neboť jeho formy nemají být přijaty myšlením, ale do podvědomí citu a vůle. Totéž platí i o Novalisově Pohádce. V umění člověk „nepotřebuje **vědět**, neboť v tom spočívá tajuplná hloubka lidské duše, že nepotřebuje rozumově vědět, co lidská duše cítí. Zná květina zákony, podle kterých roste? Ne, ale přece roste. Nač potřebuje květina zákony, nač lidská duše rozum?“ Nač potřebujeme logicky rozebírat Leonardovu Večeři Páně, o které Rudolf Steiner říká, „nač potřebujeme **vědět**, když člověk stojí před obrazem, který je namalován jako obraz smyslu světa“⁸⁹, nač potřebujeme logicky rozebírat Novalisovu Pohádku, jejíž magický idealismus působí přímo z vůle, která má své volní vědomí mimo naše ohraničené, dosud omezené vědomí, a toto volní vědomí je mnohokrát mocnější a skutečnější než abstraktní rozum?

Tvoření souvisí s uměním a vůlí, je to oživující, živá voda, znovuzkříšení, zmrtvýchvstání, nesouvisí s rozumem a myšlením vázaným na mozek, vytvářejícím myšlenkové mrtvolky. K obratu v uměleckém tvoření a vnímání vede citové pojmání, **poznání prožitkem**.

„Mluvím-li o umění, nemohu reflektovat na abstraktní rozum. Umění musíme poznávat umělecky.“⁹⁰

A jestliže Rudolf Steiner praví, že k cit k ploše máme jen tehdy, když jsme zrušili třetí prostorovou dimenzi,

když její výzvu na ploše pocítujeme jako kvalitativnost, když se třetí dimenze vžívá do barvy, tak máme skutečný cit pro barvy vyjádřené v básních jen tehdy, když jsme zrušili třetí prostorovou dimenzi tvaru vytvářeného rozumem a jím také všelijak čtvceného a drceného.

Vývoj západní kultury se však v současné době nachází na vrcholu tohoto prostorového představování. „Názornost, míněno je zprostornění, je tím, oč moderní člověk usiluje při všech svých úvahách a časovost se mu stala nepohodlnou — ale člověk nesmí zůstat u tohoto prostoru, musí z něho ven.“⁹¹ V současné době v lidské duši existuje propast mezi myšlením a rozumem na jedné straně, které jediné probíhají v bdělém vědomém stavu a jsou tedy jediným nástrojem vědomí a poznání (současně jsou ovšem základem agrese, ničení, egoismu, rozepří a sporů), na druhé straně mezi cítícím chtěním a chtějícím cítěním, které sice do vědomí probleskují, převážně však probíhají v nevědomí.

„Lidý se v poslední době odcizili božství a musí opět hledat s ním most tím, že se prostorový úsudek opět zduchovní.“⁹² Prostorový názor je názorem lidským, zemským. Michael, který je velmi příbuzný silám Slunce, se však může svou činností přenést jen do toho myšlení, které Rudolf Steiner ve své Tajné vědě označil jako svobodné, čisté myšlení, které člověk vypracoval od svého obyčejného „prostorového myšlení představ“, myšlení, které bude současně impulzem pro svobodnou vůli člověka a pro jednání, které plyne z impulsu lásky. Proto je Michael poslem, kterého bohové poslali dolů.

Rudolf Steiner nazývá Michaela, který v poslední třetině 19. století vystřídal vládu Gabrielovu, poslem proto, „aby

jaksi přebíral, co bude převáděno z emancipovaného poznání do poznání zduchovnělého, ...aby to, co lidé jako občané Země vytvoří v ryzím myšlení v prostorových představách a úsudcích přenesl do božských světů. Tu může být duchovní vědou položen most mezi člověkem a bohy, mezi ryze lidským poznáním vybudovaným na prostorovosti k božsky duchovnímu. Tím není usilováno o návrat zpět k dávnému duševnímu založení, ale o proměnu veškerého poznání od jeho současného sklonu k prostorovosti, k imaginativnímu poznání, kdy trojdimenziální prostor zmizí, neboť v éterickém světě žijeme v čase.⁹³

V mnoha svých přednáškách nazývá Rudolf Steiner éterické tělo časovým organismem. Jednak prostorový názor a úsudek je čistě lidskou pozemskou záležitostí, „která je skrz naskrz mimobožská a pro bohy nemá za mák smyslu. To všechno musí být uvedeno do takového duševního pojetí, aby mohl být nalezen most k božskému, aby člověk mohl být občanem kosmu.“⁹⁴

Kdyby lidé i nadále vytvářeli pouze prostorové poznání úsudku a tvaru, kdyby je nezduchovňovali, nechtěli by přejít k antroposofickému názoru, pak by Michaelova doba přešla a víte, co by se stalo?

„Způsob myšlení by stále klesal do materialistického proudu. Myšlenkové tvary by stále více tvrdly a stávaly se zkostrnatělými, jejich ohraničení by se zostřovalo a stalo by se nezměnitelným, místo aby se přizpůsobovalo živému toku vývoje. Žádný člověk by nedokázal mít pro někoho cit, ale jen každý sám pro sebe by se cítil v právu a každým jinak smýšlejícím a jinak cítícím by pohrdal a nenáviděl by jej. Duch by nakonec byl zatlačen do pozadí tak, že by při-

pojení již nikdy nebylo možné a cesta do duchovního světa by byla ztracena. Země by se stala Měsícem.“⁹⁵

„Jako byla prostorová dimenze pro dobu od svého vzniku kolem 15. století něčím velkolepým a byla něčím přirozeným, tak bylo myšlení a rozum zrovna tak velkolepým a potřebným, protože pod jeho vlivem si měli lidé dobýt citu lidské svobody. A doba, kdy tento cit svobody vstoupil do lidské duše, byla doba středověku, doba, kdy pohnalo dávné vědomí snového jasnozření, které nikdy nemohlo být svobodné.“⁹⁶

„Tyto myšlenky jsou celým pokladem lidské svobody právě proto, že jsou mrtvé a člověka k ničemu nenutí. Tyto myšlenky právě proto, že jsou neživé, umožňují člověku získat živoucí svobodu.

To je to, co moderní zasvěcenec může prožívat. On neprožívá v myšlenkách pravý život, nýbrž v těchto myšlenkách prožívá mrtvolu své duše. To je skutečnost, to je něčím, co není vysloveno ze sentimentality, ale co vystupuje před duši, která má vyšší poznání. Člověk se dnes může stát svobodnou bytostí právě proto, že má co činit nikoliv se živými, ale s mrtvými myšlenkami, neboť mrtvé myšlenky mohou být člověkem uchopeny a použity ke svobodě!

Prožíváme je však zároveň s celou tragikou jako mrtvolu duše. Vždyť než duše sestoupila do pozemského světa, tu bylo všechno, co je dnes mrtvolou, něčím zcela živoucím a pohyblivým. V duchovně nadsmyslových světech se mezi lidskými dušemi, které prošly branou smrti a dosud nesestoupily k Zemi, pohybovaly bytosti vyšších hierarchií, stojících nad člověkem, pohybovaly se zde také elementární bytosti. To všechno bylo v duši živoucí.

Zde je v duši dědictví z duchovních světů. Myšlenka je mrtvá.

Dokáže-li se však moderní zasvěcenec proniknout Kristem, který se projevil v mystériu Golgoty, chápe v nehlubším, nejnaternějším smyslu Pavlova slova: **Ne Já, ale Kristus ve mně** a pak nás Kristus provází touto smrtí, pak pronikáme svými myšlenkami přírodu, ale Kristus putuje duchovně s námi a naše myšlenky se noří do hrobu přírody. Neboť kdežto jinak máme myšlenky mrtvé, stává se příroda hrobem. Přicházíme-li však s těmito mrtvými myšlenkami k nerostům, zvířatům, světu hvězd, světu oblaků, k horám, k proudům řek, přicházíme-li tedy s těmito mrtvými myšlenkami k nim, ale doprovázeni Kristem podle slov **Ne já, ale Kristus ve mně**, noříme se třeba do krystalu křišťálu tak, že z tohoto křišťálu vyvstane živoucí myšlenka. Jak z nerostného hrobu se myšlenka pozvedá jako myšlenka živá. Svět nerostů způsobí, že vystoupí duch. A ve- de-li nás Kristus rostlinnou říší, tu všude kolem nás, kde dříve mohly být jen mrtvé myšlenky, vznikají myšlenky živé. Museli bychom se cítit nemocní, kdybychom vcházeli do přírody a pohlíželi na hvězdný svět jen zraky počítajících astronomů a naše mrtvá myšlenka by se zase nořila do světa. Museli bychom se cítit nemocní a ta nemoc by vedla ke smrti. Dáme-li se však provázet Kristem, vnášíme sice své mrtvé myšlenky do světa hvězd, Slunce, Měsíce, oblaků a hor, ale vše oživne a z hrobu vyvstane živý, nás léčící, nás ze smrti probouzející Duch svátý. A my se cítíme opět oživeni. Pociťujeme živoucího, léčícího, uzdravujícího Ducha, jak k nám promlouvá ze všech bytostí tohoto světa.

* (

To musíme opět získat v duchovním poznání, v novém poznání iniciačním. Pak teprve pochopíme mystérium Golgoty jako smysl celého zemského bytí. Pak poznáme, jak v době, kdy se musí prostřednictvím mrtvých myšlenek vyvinout lidská svoboda, Kristus nejen postavil svůj vlastní osud na Zemi v umírání při mystériu Golgoty, ale také daroval Zemi i nám velkou svatodušní událost tím, že pozemskému životu přislíbil živoucího ducha. Ten s jeho pomocí může povstat ze všeho, co je na Zemi. Naše poznání zůstane mrtvým, zůstane hříchem, nebudeme-li my sami chtít být Kristem vzkříšení. Co jsme prožili zde svým poznáním v přírodě, je jen přípravou pro budoucnost, neboť co by jinak bylo jen mrtvým poznáním, křísí se živoucím Duchem.⁹⁷

Konkrétně ve vztahu k naší Pohádce to znamená, že dnes, kdy jsme již v umění prošli určitou dobou materialismu, měli bychom dospět k duchovnímu pojetí obrazů a slovesného umění, tj. dostat se při tvoření i při chápání obrazů malby i slov k perspektivě barev a k perspektivě dutých forem. Měli bychom si uvědomit, že materialistický směr „přichází do naší kultury současně s egyptským géníem.. Tytéž síly, které tehdy nedošly svého zakončení, opět zasahují v přeměněné formě do naší doby. Ze smýšlení, které balzamovalo mrtvoly, se staly názory, které dnes opět opěvují pouze látku.“⁹⁸

Zní to paradoxně, ale vždy je důležité, skutečné, a tedy pravdivé vlastně to, co na obraze není namalované a v básni není napsané, tj. vnitřní forma, nikoliv to, co tam je. Jak v Goetheanu, tak na Leonardově obraze Večeře Páně je mnoho hermetických a jiných symbolů, které zde jsou skryté ve vnitřních dutých formách, ale nevidíme je na obraze a na

*)

sloupech stavby ve vnějších tvarech, neuslyšíme je v Novalisově básni a nemůžeme fyzicky smyslově číst ani písmenko v Novalisově Pohádce.

V současné době se sice cítíme v ploše, ale vůle může žít jen v takovém prostoru, v takové perspektivě, která je perspektivou barev, a to nejen při pocitovém prožívání malířského umění. Forma musí být dílem barvy, a proto je třeba tvořit a tvořené prociťovat z barevnosti, neboť kreslení je nepravdivé, protože zde vlastně není; je to mája, iluze, nikoliv živá skutečnost, tak jako rozumování, představování, myšlení rozumem a mozkem je nepravdivé, protože není skutečností, je iluzí, a ještě k tomu mrtvou.

Linii v kresbě i linii slov a pojmů, zvláště je-li vedena neúprosnou nutností logiky, pocítujeme jako ztročení. Novalisova Pohádka je proto magická, protože tkanivo jejích obrazů a slov není upředeno z těchto rozumových, logikou daných linií. Připomeňme si např. obraz v Pohádce, kdy hvězdy pluly v neustále se proměňujících liniích. „Nesmíte předem ve své představě určit ohraničující linii. Zřeknutí se pevně stanovené linie kresby přináší s sebou element neočekávaného, které člověku při práci vychází vstříc.“ Tak zapsala Asja Turgeněvová ve svých „Vzpomínkách“ slova Rudolfa Steinera, kterými ji vysvětloval způsob „šrafovací kresby“.

„Když v umění pracujeme touto metodou, přináší to s sebou osvobození od tak rušivého upevnění intelektuální představou.¹ Svě vědomí zvnitřňujeme na činnost pouze v citu, v cítění. A z tohoto vnitřního vystupují pak vnitř-

¹ v originále doslova *Festnageln*, pevné přihřebíkování

ní formy, které nejsou předem vytvořeny představou, ale jsou bezprostředně zrozené.

Pouze ve svých hlavách a slovech jste sentimentální, srdce ví to správné! To je druh rytmu, rytmické zákonitosti, do které se dostáváme technikou šrafování, která umožňuje, aby do malířství vtáhl rytmický element jako nositel individuality a nově vznikajícího života.

Im Strich lebt das leh = v čárce žije Já.

A musí být co možná nejvíce variabilní, neboť to je jeho charakteristika. Čárky však nesmí kopírovat, nesmí mít nic společného s tvarem, obrysem. Musíte se učit šrafovat zcela nezávisle na tvaru. Tedy nikoliv ohnuté čáry, jinak se nakonec dostaneme k linii tvaru. Linie je lež v uměleckém projevu! Linií můžete sice použít k vybudování nějakého obrazu, ale ne více, než jako stavitel použije lešení ke stavbě domu. Když je dům hotový, lešení se odstraní. Linie je oprávněná jen v karikatuře, neboť karikatura je čistě intelektuální.“

Obsah malířství a básně je ve zničeném třetím rozměru, v ohnisku ničení, proto barva a vztah světla a stínu. „Světlo a stín nemají nic společného s tvarem. Pouze jejich projev ční do viditelného světa, přivádějí k zviditelnění věci náležející světu, který s tvary nemá nic společného - nejdou s tvarem.“ Kresba jen barvu přijímá, sama netvoří, není tvořící, oživující, zrovna tak jako pouhé pojmy jen zrcadlí skutečnost, jsou mrtvé, nejsou tvořící, živou skutečností. Linie a tvary na obraze jsou vždy něčím, co vypravuje, můžeme je pozorovat jako u člověka mluvení v pojmech.

„Musíte nějaký tvar nechat proběhnout, malovat tak

dlouho, až jste vnitřně instinktivně pohybliví s takovou samozřejmostí, jako když bezmyšlenkovitě nesete lžici k ústům. Pak jste opravdu svobodní pro to umělecké. Budoucnost spočívá právě na těchto nových vědomě získaných instinktech skrze cvičení elementů umění, ať je to tvar, barva, tón nebo slovo.“⁹⁹

Pouhá kresba v liniích a tvarech nesmí nikdy působit tím, co představuje, ale musí působit krásou. Jakmile něco vyjadřuje nebo jakmile my to chceme rozumem a myšlením vyjádřit, rozruší tento obsah její formu. Pokoušíme se o to, protože rozumové myšlení je dokonalým nástrojem vědomí a člověk je jím okouzlen a omámen jako drogou. V určitém smyslu lidstvo rozum skutečně obdrželo jako drogu k otupení vědomí citu a vůle, které souviselo s prapůvodním ženským principem, aby mohlo být v člověku upevněno vědomí Já.

Detailizovaný tvar v malířství nebo ve slovním vyjádření zastíní tuto vnitřní skrytou dutou formu (která je ve vůli, a ta tkví mimo naše obyčejné předmětné vědomí) a zároveň v našem vědomí vytvoří nový obsah a tento tvarem vytvořený obsah (jakoby navíc) tuto formu zahalí.

Podobně byly zahaleny původně nahé postavy Michelangelovy fresky Poslední soud. Na příkaz papeže Pavla IV. (1555-1559) jim malíř Daniele da Volterra dodatečně přimaloval oděv (vnější tvar). Získal tím přezdívku „brachettone“, kalhotář (doslova výrobce poklopců). Svoji vlastní kůži sedřenou z těla, která je výrazem tohoto vnějšího tvaru, drží na fresce svátý Bartoloměj ve své levici a přináší ji Kristu. Je až neuvěřitelné, že v tomto hrůzném

cáru skryl Michelangelo obraz své tváře, aby tak ukázal, že v tomto vnějším tvaru je vyjádřen jen obraz skutečnosti, nikoliv skutečnost sama.

Tak jsou barva a forma pocitem tvůrčího procesu. Je-li ovšem ve vědomí člověka tvar (iluze, maja), lidé zároveň vnímají především obsah vytvořený tímto tvarem a nemohou pociťovat onu dutou vnitřní formu, která je pravou skutečností. Barva je nesena formou tak jako báseň ideou, jako vůle je nesena citem. Pocit není nesen tvarem ani obsahem. Nemůžeme sice vymalovávat tvary jako děti omalovánky, ale u formy doplnit pro současné předmětné vědomí chybějící obsah právě barvou, která formu uchová a nezničí ji. Nelze malovat a v básni vyjádřit oheň ani vzduch, aby lidé pociťovali skutečnost ohně a vzduchu, nikoliv iluzi, máju ohně a vzduchu.

Barevné vyjádření v obrazech i básních tak vyslovuje věci, kterým myšlení nerozumí, řeč barev a citů se k myšlenkám ani nedostane. Tvary myšlenku spoutávají, usmrkují, myšlenka je pak usazena jako olověný panáček v pozorující duši, ale propuštěna chce být na formu, která je dutá, ne na tvar a jím vytvořený obsah, který je iluzí. Skutečností jsou ony „duté formy“, takže tvarem a obsahem nemůže být propuštěna, dostat rozlet, nemůže být oživena, ale zůstává v hlavě a v duši jako mrtvola v hrobě. A jeli myšlenka přece jen jaksi z duše vypuzena tvarem (představou, rozumem) a jím vytvořeným obsahem, vytváří zase jen iluzi, máju.

„Rozum je zlý pes v umění. Samozřejmě musíte mít nějakou myšlenku, nějakou ideu. Ale musíte ji zanechat za sebou, zapomenout na ni a pracovat jen z pocitu. Nesmíte předem vědět, jak bude kompozice, obraz vypadat. Kom-

pozici musíte očekávat, a ne ji pevně stanovit svou představou.“¹⁰⁰

V umění je moment, který je překonáním prostoru a času, tak jako je tomu právě u Raffaella-Novalise. Žít spolu s ním v barvě a ve formě znamená uzdravující, oživující proces, neboť to, co žije, spěje k barvě a k duté formě a to, co dožilo, spěje k abstrakci, k tvarům pojmu a rozumu! „Co je na Zemi dokonale ztvárněno až po určitý stupeň, to dospělo ke konci, to ve vývoji znamená ukončení. Co však je nedokonalé, to je zárodkem následujícího božského vývoje. A zde přicházíme k jednomu pozoruhodnému protikladu: to nedokonalé jako plodné je tím nejlepším pro následující dobu, ...dokonalost znamená pro nejrůznější epochy konec evolučního proudu. Naproti tomu nedokonalosti znamenají začátek evolučního proudu.“¹⁰¹

Barvy Raffaelovy a slova Novalisovy Pohádky vyslovují věci, kterým myšlení nerozumí, protože jsou ve sféře vědomí citu a to je stejně jako vědomí vůle mimo sféru našeho současného bdělého předmětného vědomí, „vycházejí ze světa praobrazů jako síly, které v člověku vytvářejí orgány k imaginativnímu vědomí“.¹⁰² Myšlení je zase se svým rozumem jen v předmětném vědomí a k řeči barev a k řeči sil, přicházejících k nám **z oblasti světové inteligence** a ze **světa praobrazů** se nedostane. Pokud svým vyjádřením rozumového pojmu tak učiní, tak ve svém ohnisku ničení učiní z tohoto živoucího barevného slova, z tohoto odlesku ze světa praobrazů pouhou mrtvolu. Řeč barev v obrazech a básních proniká do vědomí, do astrálního těla vlastně jen proměněným obrazem, jinak bez tohoto proměnění

v obraz (předmět, představu) by stejně naše vědomí se svým myšlením a rozumem bylo pro tuto řeč barev hluché, protože nemá odpovídající smysly pro vnímání řeči barev.

Oním žebříkem, po kterém stoupá vůle, je tu pouze cit, citivé vnímání, poznání prožitkem, tak jak to vyjádřil Michelangelo na fresce Poslední soud. Ostatně již samotný motiv žebříku (tak jako motiv schodiště) ve starých alchymistických textech a vyobrazeních poukazuje na proces proměny. Podobně je tomu v Novalisově Pohádce, kdy Fábulka několikrát podstupuje cestu po žebříku a po schodišti.

„Mluvíme-li o umění, nemůžeme teoretizovat. Vždy musíme zůstat v prostředcích umění. A co má člověk k dispozici, mluví-li o umění, je cit. Jako se nemůže mluvit z pocitů, když jde o matematiku, fyziku a mechaniku, ale musí se mluvit z rozumu, tak je naopak vyloučeno z rozumu nějakým způsobem posuzovat umění. To dělali estetikové 19. století.“¹⁰³

„My, lidé současnosti, jsme dosáhli toho, že se jako nejvyšší statek naší civilizace vyvinula myšlenka, ale ještě jsme nedošli tak daleko, abychom tuto myšlenku poznali jako čistou realitu. Ještě nám v myšlení nevzešlo ono božské. Naše myšlení je dosud nebožské a můžeme mu rozumět jen tehdy, když je pocítíme jako jakési proroctví, že maja našeho myšlení bude jednou naplněna vnitřní skutečností.“¹⁰⁴

„Např. bytosti jeden stupeň nad člověkem (dhyanistické bytosti = andělé) nepotřebují myslet. Člověk tento stupeň dosáhne na konci zemské doby. Jak vlastně myslí člověk? Lidské myšlení probíhá v čase. Nelze se ze dne na den naučit matematiku, protože se musí začít u jednoho bodu a

potom pomalu postupovat dopředu. Člověk se musí namáhat, aby našel postup myšlenek. Někaká myšlenková stavba není v duši naráz. Dhyanistické bytosti tuto zvláštnost nemají. Obsáhlá myšlenková stavba se u nich objevuje stejnou rychlostí, s jakou si např. zvíře svým instinktem ujasní, že má před sebou něco k snědku. Tak jako zvířata mají na svých stupních ve své říši instinkt, mají dhyanistické bytosti bezprostředně duchovní myšlení, bezprostřední duchovní představování. Tyto bytosti nevytvářejí myšlenky v čase jako lidé prostřednictvím fyzického mozku.¹⁰⁵

V současné době jsme zatím v době na tuto „slavnostní dobu Michaelovu“, na dobu skutečného prožívání michaelových myšlenek skutečnosti, jak o tom Rudolf Steiner mluví v Posledním proslovu, nikoliv pouze prožívání myšlenkových mrtvol. Poslem příchodu této doby je Novalis.

„Nyní se rozhořívá to, co přichází ze samého lidského nitra. A z lidského nitra přichází od oné doby myšlenka. Nedá se ještě pozvednout k realitě, ke skutečnosti. Je nám ještě májová, avšak dnes již stojíme před nutností nahlédnout, jak se tato myšlenka může realitou a skutečností stát. V té míře, v jaké lidstvu unikalo duchovno ze smyslového světa, v téže míře musí lidstvo ztratit vnitřní realitu myšlení, které sice září, ale je neživotné. Tato vnitřní realita bude získána, až se před lidskou duší objeví děje, které navazují na mystérium Golgoty, a k tomu dojde jen osvojením si nadsmyslových pojmů. V té míře, jak se člověk rozhodne poznat mystérium Golgoty nadsmyslově, v té míře se Kristus zrodí v lidské civilizaci. Sílu tohoto živoucího Krista musíme snášet do veškerého svého poznání. Je

třeba prohřát chladné, abstraktní poznání, které nás zavedlo do nouze přítomnosti. To je něco, co v současné době stojí před námi jako důležitý úkol!“¹⁰⁶

„Ve filozofii je možné najít Boha Otce, ale je nemožné nějakou myšlenkovou úvahou najít Krista. Kristus je bytost, která se nedá dokázat zevní logikou rozumu. K pravdám ležícím v oblasti Boha Otce tedy můžeme být nuceni, když se jim myšlenkově oddáme a jsme na nich potom závislí. Myšlením a logikou můžeme být k poznání Boha Otce donuceni, nejsme tedy v žádné svobodné pravdě. Ale Kristus se staví vedle předcházejícího tvoření jako svobodný čin. Syn byl darován světu svobodným činem, milostí, láskou, která se tak ve své tvořící vůli svobodně rozhodne.“¹⁰⁷

„Tak celý rozum, pokud na něj hledíme jako na vlastní schopnost, je vlastně omyl. To pouze luciferským svodem vešla do člověka myšlenka, že má vlastní rozum. Nyní budete rozumět také tomu, že tento rozum povstal určitým posunutím a že tohoto rozumu nemůže být použito pro všechno lidské chápání skutečna, že není pro toto chápání směrodatný..., že mystérium na Golgotě je něco, co právě není žádným činem zapleteným do luciferského svodu, co je mimo sféru Lucifera, co přišlo, aby právě Luciferovu sféru překonalo.

Jak můžeme očekávat, že to bude možno pochopit tím, co k člověku pochází od Lucifera, totiž jeho vlastním rozumem! Není nic samozřejmějšího, než že tyto věci vlastním rozumem pochopit nelze. Kdyby mystérium na Golgotě bylo pochopitelné lidským rozumem, nemuselo by se vůbec stát, bylo by zcela zbytečné. Neboť ono je zde právě proto, aby člověka vyléčilo z této zvláštní domýšlivosti, z této zvláštní

pýchy rozumu. Zde je nutno pochopit, jak vlastně je rozum jako takový omezen. Že by lidské poznání mělo hranice, proti tomu jsem často protestoval, ale rozum jako takový je omezen, ten hranice má!“¹⁰⁸

„Duchovní věda má vést do vyšších světů celého člověka, nejen člověka myslícího, nýbrž také člověka cítícího.

A cítění, se stává modlitbou.“¹⁰⁹

***Žehnající paprsku, Bohem chráněný,
naplňuj mou posilující duši,
aby tato mohla všude uchopit posilující vlivy.
Ona si chce dát slib, že bude v
sobě probouzet moc lásky,
že na své životní cestě bude
rozsévat Boží sílu a působit tak v
božském smyslu se vším tím, co
má.***

Je třeba dobře pochopit slova Rudolfa Steinera v závěru Posledního proslovu, kdy poukazuje na to, že „bude-li v nejbližší době michaelská myšlenka plně žít alespoň ve čtyřikrát dvanácti lidech...“ v souvislosti s tím, že čtver- nost, nikoliv oddělenost individualit, je symbolem celé Země a Já.

„Spojíte-li s posláním Saturnu vštípení vůle, s posláním Slunce vštípení citu a s posláním Měsíce především vštípení živlu myšlení, tj. toho, co je v lidském těle astrálním, musíte k zemské planetě připojit poslání působit k tomu, aby nastala rovnováha mezi těmito třemi prvky, z nichž

každý měl za trvání jednoho z dřívějších stavů naší planety převahu. Posláním Země je zastavit boj mezi těmito prvky tím, že budou uvedeny do správného stavu rovnováhy. A člověk je vetkán do tohoto zemského poslání proto, aby vybudoval tuto rovnováhu v myšlení, cítění a chtění nejprve ve svém vlastním nitru. Tajemství zemského poslání spočívá v tom, že tímto společným působením, touto rovnováhou tří sil naše nitro skutečně vytváří něco produktivně nového. Tím se skutečně vyvíjí čtvrtý prvek ke třem předchozím a tento čtvrtý prvek je prvkem lásky.¹¹⁰ Je to vlastně poslední výzva Rudolfa Steinera k uchopení mystéria vůle (lásky), které nám dal již na Vánočním sjezdu, silami, které lidská duše má již v 5. kulturním období, aby se tak připravila na slavnostní michaelskou dobu.

Tyto síly nám přibližují dvě mantrické průpovědi obsahující budoucí podstatu člověka, které zveřejnil Rudolf Steiner v závěru přednášky konané 31. 12. 1923, rok po požáru prvního Goetheana:

***V zemském působení se ke mně blíží,
co je mi dáno v hmotném obraze, co
na Nebi je hvězdnou podstatou; a já
vidím, jak v chtění se láskou
proměňuji.***

***A s vodním žitím do mne pronikají
nebeské hvězdné činy, formující mě
v moci látek; a já se vidím v cítění se
moudře proměňovat.***

Tajemství této proměny najdeme v Novalisově Pohádce,

kde v závěru Fábulka vyslovuje prorocká slova:

***Založena je říše věčnosti, v lásce a míru skončil svár, již
přešel dlouhý sen bolestí,
Sofie střeží srdcí žár.***

Hana Jankovská, Hranice, září 1999

Poznámky

obsahují odkaz na příslušné přednášky Rudolfa Steinera (případně jiné prameny), z kterých je citováno.

Zkratka souborného vydání GA (Gesamtausgabe) zde není uvedena.

- 1) Makrokosmos a mikrokosmos, Vídeň, 21.-31. 3. 1910
- 2) čs. Překlad Tajemství prahu a následné přednášky, Mnichov, 24.-31. 8. 1913
- 3) citáty uvedené v uvozovkách jsou z přednáškového cyklu Světové zázraky, duševní zkoušky a zjevování ducha, Mnichov, 18.-27. 8. 1911. Rudolf Steiner zde mluví o pohádce, kterou paní Baldová vypravuje profesorovi Capesiovi.
- 4) Rudolf Steiner v Základech ezoteriky a v Tajné vědě uvádí, že vývoj lidstva probíhá v sedmi kulturních epochách. Čtyři již proběhly, dnes žijeme v páté poatlantské kulturní epoše (trvá od roku 1413 n. 1.), šestá (od 3513 n. 1.) a sedmá (od 5733 n. 1.) budou následovat.
- 5) Základy ezoteriky, Berlín, 26. 9.-5. 11. 1905
- 6) Světové zázraky, duševní zkoušky a zjevování ducha, Mnichov, 18.-27. 8. 1911
- 7) Makrokosmos a mikrokosmos, Vídeň, 21.-31. 3. 1910
- 8) Význam lidského nitra, Dornach, 23.-24. 9. 1921
- 9) Friedrich Nietzsche, Soumrak model

- 10) Jan 15, 11
- 11) Problém smrti v souvislosti s uměleckým pojetím života, Dornach, 5. 6. a 7. 2. 1915
- 12) Přísloví, 8, 22-31
- 13) Jan 19, 25-28
- 14) Jan 19, 30
- 15) Makrokosmos a mikrokosmos, Vídeň, 21.-31. 3. 1910
- 16) Umění a jeho poslání, 1921
- 17) Apokalypsa, kap. 12
- 18) Makrokosmos a mikrokosmos, Vídeň, 21.-31. 3. 1910
- 19) Princip spirituální ekonomie v souvislosti s otázkami znovuvtělení, 23 přednášek přednesených mezi 21. 1. a 15. 6. 1909 v různých městech
- 20) Janovo evangelium v poměru ke třem ostatním, zvláště k Lukášovu evangeliu, Kassel, červen-červenec 1909
- 21) Makrokosmos a mikrokosmos, Vídeň, 21.-31. 3. 1910
- 22) tamtéž
- 23) Makrokosmos a mikrokosmos, Vídeň, 21.-31. 3. 1910
- 24) Chrámová legenda a Zlatá legenda jako symbolický výraz minulých a budoucích vývojových tajemství člověka, 1904-1914 (vybráno z odpovědí na otázky po přednášce v Lipsku 13. října 1906)
- 25) Víra, láska, naděje, tři stupně vývoje lidstva, Norimberk, 2. a 3. 12. 1911
- 26) Pád duchů temnoty, Dornach, 29. 7.-28. 8. 1917
- 27) Vnitřní bytost člověka a život mezi smrtí a novým zrozením, Vídeň, 9.-14. 4. 1914
- 28) Jak antroposofie odpovídá na světové a životní otázky, 22. 12. 1909
- 29) Lukášovo evangelium, Basilej, 1909
- 30) Podstata světa a jáství, Berlín, 6. 6.-18. 7. 1916
- 31) Janovo evangelium, 1909
- 32) Janovo evangelium v poměru ke třem ostatním, zvláště k Lukášovu evangeliu, ICassel, červen-červenec 1909
- 33) Lukášovo evangelium, Basilej, 1909
- 34) Janovo evangelium v poměru ke třem ostatním, zvláště k Lukášovu evangeliu, ICassel, červen-červenec 1909

- 35) Bhagavadgíta a listy Pavlovy, Kolín, 28.12. 1912-1. 1. 1913
- 36) Lukášovo evangelium, Basilej, 1909
- 37) Duchovní vedení lidstva a člověka, Kodaň, 1911
- 38) Tři proudy vývoje lidstva, Dornach, 4.-13. 10 1918
- 39) tamtéž
- 40) Nová duchovnost a prožitek Krista ve 20. století, Dornach, 17.-31. 7. 1920
- 41) tamtéž
- 42) tamtéž
- 43) tamtéž
- 44) Jak se dostane skutečnost do světa idejí, zrcadlení představy a tvůrčí fantazie, realita morálních podnětů, Dornach, 12.-20. 12. 1914
- 45) Nová duchovnost a prožitek Krista ve 20. století, Dornach, 17-31. 7. 1920
- 46) Markovo evangelium, Basilej, 15.-21.12. 1912
- 47) Víra, láska, naděje, tři stupně vývoje lidstva, Norimberk, 2. a 3.12.1911
- 48) Svět smyslů a svět ducha, Hannover, 27. 12.1911-1.1.1912
- 49) Duchovní vedení lidstva a člověka, Kodaň, 1911
- 50) tamtéž
- 51) Svět, Země a člověk, jejich podstata a vývoj ve vztahu mezi egyptskými mýty a dnešní kulturou, Stuttgart, 4.-16. 8. 1908
- 52) O souvislosti fyzického světa se světem zemřelých, Curych, 3. 12. 1916
- 53) Víra, láska, naděje, tři stupně vývoje lidstva, Norimberk, 2. a 3.12. 1911

- 54) Duchovní věda a lékařství, Domach, 23. 3.-9. 4. 1920
- 55) Víra, láska, naděje, tři stupně vývoje lidstva, Norimberk, 2. a 3. 12. 1911
- 56) Jak dalece je mystérium Golgoty smyslem celého zemského vývoje, Oxford, 27. 8. 1922
- 57) Makrokosmos a mikrokosmos, Vídeň, 21.-31. 3. 1910
- 58) Víra, láska, naděje, tři stupně vývoje lidstva, Norimberk, 2. a 3. 12. 1911
- 59) Podstata hudebního prvku, Lipsko, 1906
- 60) Duchovní vedení lidstva a člověka, Kodaň, 1911
- 61) tamtéž
- 62) Smrt a zlo, Dornach, 26. 10. 1918
- 63) Víra, láska, naděje, tři stupně vývoje lidstva, Norimberk, 2. a 3. 12. 1911
- 64) Smrt a zlo, Dornach, 26. 10. 1918
- 65) Éterizace krve, zasažení éterického Krista do zemského vývoje, Basilej, 1. 10. 1911
- 66) Nutnost a svoboda ve světovém žití a konání, Berlín, 1916
- 67) Světové zázraky, duševní zkoušky, zjevování ducha, Mnichov, 18.-27. 8. 1911
- 68) Pozemské umírání a světové žití, Berlín, 22. L- 26. 3. 1918
- 69) Exaktní poznání nadsmyslových světů, Londýn, 16.-19. 11. 1922
- 70) Vnitřní bytost člověka a život mezi smrtí a novým zrozením, Vídeň, 9.-14. 4. 1914
- 71) Problém smrti v souvislosti s uměleckým pojetím života, Dornach, 5. 6. a 7. 2. 1915
- 72) tamtéž a Smrt a zlo, Dornach, 26. 10. 1918
- 73) Poměr hvězdného světa k člověku a člověka k hvězdnému světu, Dornach, 26. 11.-31. 12. 1922
- 74) Víra, láska, naděje, tři stupně vývoje lidstva, Norimberk, 2. a 3. 12. 1911
- 75) K charakteristice přítomnosti, Heidenheim, 12. 6. 1919
- 76) Goethe jako otec nové estetiky, Berlín, 9. 11. 1921
- 77) Světové zázraky, duševní zkoušky, zjevování ducha, Mnichov, 18.-27. 8. 1911

- 78) Svátky velikonoční jako část mystérijních dějin lidstva, Dornach, 13. 4.-22. 4. 1929
- 79) tamtéž
- 80) Éterizace krve, zasažení éterického Krista do zemského vývoje, Basilej, 1. 10. 1911
- 81) Duchovní věda a lékařství, Dornach, 23. 3.-9. 4. 1920
- 82) Poměr hvězdného světa k člověku a člověka k hvězdnému světu, Dornach, 26. 11.-31. 12. 1922
- 83) Svět smyslů a svět ducha, Hannover, 27. 12. 1911-1. 1. 1912
- 84) Poměr hvězdného světa k člověku a člověka k hvězdnému světu, Dornach, 26. 11.-31. 12. 1922
- 85) Jak se dostane skutečnost do světa idejí, zrcadlení představ a tvůrčí fantazie, realita morálních podnětů, Dornach, 12.-20. 12. 1914
- 86) Problém smrti v souvislosti s uměleckým pojetím života, Dornach, 5. 6. a 7. 2. 1915
- 87) Víra, láska, naděje, tři stupně vývoje lidstva, Norimberk, 2. a 3. 12. 1911
- 88) Markovo evangelium, Basilej, 15.-21. 12. 1912
- 89) Evoluce z hlediska pravdy, Berlin, 31. 10.-5. 12. 1911
- 90) vybráno ze sborníku přednášek Nauka o barvách
- 91) Poměr hvězdného světa k člověku a člověka k hvězdnému světu, Dornach, 26. 11.-31. 12. 1922
- 92) Stavitelské myšlenky jako formy pociťující kulturu a svět, přednáška při výročí položení základního kamene k prvnímu Goetheanu v Dornachu, 2. 9. 1916
- 93) Poměr hvězdného světa k člověku a člověka k hvězdnému světu, Dornach, 26. 11.-31. 12. 1922
- 94) tamtéž
- 95) Princip spirituální ekonomie, 21.-15- 6, 1919 v různých městech

- 96) Kristus z hlediska antroposofie, Londýn, 18. 11.1922
- 97) Jak dalece je mystérium Golgoty smyslem zemského vývoje, Oxford, 27. 8. 1922
- 98) Duchovní vedení lidstva a člověka, Kodaň, 1911
- 99) Asja Turgeněvová, Vzpomínky na začátky studia stínování, světla a stínu, Dornach, 1917/18.
- 100) tamtéž
- 101) O cestě člověka po smrti sférami kosmu, Mnichov, 12. 3. 1913
- 102) Makrokosmos a mikrokosmos, Vídeň, 21.-31. 3. 1910
- 103) Barvy projevem světové duševnosti, Kristiánie, 18. a 20. 5. 1923; související úvahy volně zpracovány podle sborníku přednášek Nauka o barvách
- 104) Východ a západ ve světle vánoční úvahy, Berlín, 1917/18
- 105) Duchovní vedení lidstva a člověka, Kodaň, 1911
- 106) Východ a západ ve světle vánoční úvahy, Berlín, 1917/18
- 107) Vnitřní bytost člověka a život mezi smrtí a novým zrozením, Vídeň, 9.-14. 4. 1914, známý vídeňský cyklus, který Rudolf Steiner v mnoha svých přednáškách doporučuje, aby jej lidé neustále promeditovali
- 108) Svět smyslů a svět ducha, Hannover, 27. 12. 1911-1. 1. 1912
- 109) Makrokosmos a mikrokosmos, Vídeň, 21.-31. 3. 1910
- 110) Poslání jednotlivých duší národů ve spojení s germánskou mytologií, Christánie, 7.-17. 6. 1910